

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Διπλωματική Εργασία

***ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΟΠΙΑ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΗΠΑ ΚΑΙ ΚΙΝΑΣ***

Ονοματεπώνυμο

Μαρία Τουτζιαράκη

Πειραιάς, 2022

Το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη εργασία είναι αποκλειστικά δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρος μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΟΠΙΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΗΠΑ ΚΑΙ ΚΙΝΑΣ

Σημαντικοί όροι: οικονομία, κατασκοπία, οικονομική κατασκοπία, υπηρεσία πληροφοριών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο σύγχρονος κόσμος χαρακτηρίζεται από τον κεντρικό ρόλο που παίζει η οικονομία τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η ισχύς της εθνικής οικονομίας καθορίζει τη θέση του κράτους στο διεθνές στερέωμα, το οποίο επίσης διαμορφώνεται από τον οικονομικό ανταγωνισμό και την, κατά κανόνα παροδική, οικονομική συνεργασία των κρατών. Παράλληλα, ένας άλλος τομέας που έχει βασική σημασία στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων, είναι η κατασκοπία που χρησιμοποιείται από τα κράτη για τη βελτίωση της θέσης τους.

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο το σημείο τομής μεταξύ της οικονομίας και της κατασκοπίας, οπότε ξεκινάει με την ανάλυση της οικονομίας, μετά της κατασκοπίας και τελικά της οικονομικής κατασκοπίας. Η μελέτη της σημασίας της οικονομίας στην ανθρώπινη ιστορία και στις μέρες μας ακολουθεί τα διδάγματα της θεωρίας των διεθνών σχέσεων και την εξετάζει από τρεις βασικές σκοπιές: ως συστατικό της κρατικής ισχύος, ως κομμάτι ιδεολογίας και γενικά ως μέρος της ιστορίας. Η κατασκοπία είναι η αποστολή των μυστικών υπηρεσιών, οι οποίες συλλέγουν πληροφορίες με θεμιτά ή με δόλια μέσα και προστατεύουν τις ευαίσθητες πληροφορίες του κράτους από την υποκλοπή. Στο μεταίχμιο των δύο, η οικονομική κατασκοπία είναι η αξιοποίηση του χρήσιμου εργαλείου της κατασκοπίας στον κρίσιμο τομέα της οικονομίας. Χωρίζεται σε μακροοικονομική και μικροοικονομική και υπάρχουν πολλές μέθοδοι διεξαγωγής της.

Στην πράξη, η εφαρμογή της οικονομικής κατασκοπίας είναι αρκετά συχνή, ιδίως για μεγάλα κράτη όπως οι ΗΠΑ και η Κίνα. Οι υπηρεσίες πληροφοριών τους παίρνουν μέρος στην ευρύτερη κόντρα μεταξύ τους, με τη σταδιακή κλιμάκωση του ανταγωνισμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	1
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
2. Ο ΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	5
2.1. Η οικονομία ως ακρογωνιαίος λίθος της κρατικής ισχύος.....	5
2.2. Η οικονομία ως στοιχείο ιδεολογικής σύγκρουσης.....	8
2.3. Η οικονομία ως κινητήρια δύναμη της ιστορίας	9
3. ΚΑΤΑΣΚΟΠΙΑ	13
3.1. Ορισμός κατασκοπίας.....	13
3.2. Θεωρητική βάση κατασκοπίας	15
3.3. Οι Μυστικές Υπηρεσίες	17
3.3.1. Βασικές αποστολές των μυστικών υπηρεσιών.....	18
3.3.2. Οι μυστικοί πράκτορες	21
3.4. Κριτικές κατά της κατασκοπίας	23
4. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΟΠΙΑ	25
4.1. Εισαγωγικά στοιχεία.....	25
4.2. Ορισμός οικονομικής κατασκοπίας.....	25
4.3. Διαχωρισμός σε κατηγορίες	26
4.3.1. Μακροοικονομική κατασκοπία.....	27
4.3.2. Μικροοικονομική κατασκοπία.....	30
4.4. Μέθοδοι οικονομικής κατασκοπίας.....	35
5. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: οικονομική κατασκοπία μεταξύ ΗΠΑ και Κίνας	
37	
5.1. Σύντομη Ιστορική Αναδρομή	37

5.2.	Η θέση ΗΠΑ και Κίνας βάσει της θεωρίας των διεθνών σχέσεων	39
5.3.	Δομή των υπηρεσιών πληροφοριών	40
5.3.1.	ΗΠΑ	40
5.3.2.	Κίνα	43
5.4.	Περιπτώσεις οικονομικής κατασκοπίας μεταξύ των δύο χωρών	44
6.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	46
	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	47
	ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	47

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο διεθνής ανταγωνισμός εκδηλώνεται με πολλούς τρόπους, καθώς τα κράτη επιχειρούν να αποκτήσουν προβάδισμα σε όλους τους τομείς της οργάνωσής τους και να εκμεταλλευτούν στο έπακρο όλα τα πλεονεκτήματα που διαθέτουν επί των άλλων κρατών. Ένας από τους κυριότερους τομείς όπου εμφανίζεται αυτή η διαμάχη είναι στη σύγκριση των εθνικών οικονομιών, βασική προτεραιότητα για όλες τις κυβερνήσεις.

Η οικονομική δύναμη κάθε κράτους παίζει κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση όλων των παραγόντων που καθορίζουν τη συνολική ισχύ του. Όσο οικονομικά ισχυρότερο είναι ένα κράτος, τόσο μεγαλύτερα τα ποσά που μπορεί να αφιερώνει στη στρατιωτική ετοιμότητά του, στην εκπαίδευση των πολιτών του και στην εξασφάλιση πλεονεκτημάτων σε όλους τους τομείς δράσης του. Έτσι, βλέπουμε τα κράτη να συγκρίνουν στοιχεία όπως είναι το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ), ο αριθμός και ο όγκος των εταιρειών με έδρα στο έδαφός τους και οι χρηματιστηριακές επιδόσεις, τόσο ως άμεσες ενδείξεις της ανωτερότητάς τους, όσο και ως στοιχεία που έχουν στη διάθεσή τους για να μπορέσουν να ξεπεράσουν τους ανταγωνιστές τους.

Επιπλέον, παρατηρείται η τάση, ιδίως μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, να δοθεί ένα βαθύτερο νόημα στο διεθνή ανταγωνισμό, εντάσσοντάς τον στο ευρύτερο πλαίσιο της σύγκρουσης μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι ΗΠΑ προωθούσαν το καπιταλιστικό σύστημα ως τον καλύτερο τρόπο οργάνωσης της οικονομίας, συγκρίνοντάς το με το κομμουνιστικό σύστημα, όπως αυτό διαμορφώθηκε κυρίως στην ΕΣΣΔ, αλλά και σε άλλες χώρες, όπως στην Κούβα, στο Βιετνάμ και στην Κίνα. Με αυτό τον τρόπο το ιδεολογικό στοιχείο διείσδυσε στο διεθνή οικονομικό ανταγωνισμό, με τα κράτη να προσπαθούν να προβληθούν πλέον όχι μόνο ως ισχυρότερα αλλά και ως ηθικά ανώτερα των αντιπάλων τους.

Τριάντα χρόνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, το χαρακτηριστικό αυτό διατηρείται ακόμη, παρά τις όποιες άλλες αλλαγές έχουν λάβει χώρα στο διεθνή ανταγωνισμό. Ο οικονομικός αντίπαλος των ΗΠΑ έπαψε να είναι η ΕΣΣΔ, με νέους παίκτες να παίρνουν τη θέση της, όπως είναι κυρίως η Κίνα. Αυτό όμως δεν αλλάζει τη διατήρηση του ιδεολογικού παράγοντα στη σύγκρουση μεταξύ των δύο αντίθετων οικονομικών μοντέλων, του καπιταλιστικού συστήματος της ελεύθερης αγοράς όπως

υποστηρίζεται από τις ΗΠΑ και του κομμουνιστικού συστήματος της κεντρικά ελεγχόμενης οικονομίας, όπως αυτό εκδηλώνεται στην Κίνα.

Σε αυτή την κούρσα οικονομιών, τα κράτη μπορούν να χρησιμοποιήσουν μία ευρύτατη ποικιλία εργαλείων. Ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα είναι η χρήση διαφόρων μεθόδων κατασκοπίας για να μπορέσουν να αποκτήσουν προβάδισμα επί των ανταγωνιστών τους. Η επιλογή αυτή θεωρείται ότι έρχεται σε πλήρη αντίφαση με την αρχή της ειρηνικής συνύπαρξης και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να συμβαδίσει με τη δημιουργία και διατήρηση καλών σχέσεων μεταξύ των κρατών. Ωστόσο, παρά τις αντιρρήσεις που έχουν εκφραστεί εναντίον της, η αποτελεσματικότητα της κατασκοπίας την καθιστά απαραίτητη, οπότε το ενδεχόμενο απόσυρσής της είναι πρακτικά μηδαμινό.

Η κατασκοπία που ασκείται ειδικότερα στο πλαίσιο του οικονομικού ανταγωνισμού ονομάζεται οικονομική κατασκοπία και παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες. Η μελέτη των μοναδικών ιδιοτήτων της είναι πολύ σημαντική για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε σε βάθος τη σύγχρονη οικονομική πραγματικότητα, αλλά και τις διεθνείς σχέσεις γενικότερα. Για την ανάλυση αυτή χρησιμεύει η αναγνώριση των διαφορετικών τύπων της οικονομικής κατασκοπίας, η οποία ανάλογα με το επίπεδο ανάλυσης που ακολουθείται διακρίνεται σε μακροοικονομική και μικροοικονομική. Τέλος, αξίζει να γίνει μία αναφορά στις σύγχρονες μεθόδους διεξαγωγής της, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί με την έλευση του διαδικτύου.

Η περίπτωση του σινοαμερικανικού οικονομικού ανταγωνισμού αποτελεί ένα χρήσιμο παράδειγμα που μπορεί να αναδείξει τα ειδικότερα χαρακτηριστικά της οικονομικής κατασκοπίας. Αρχικά, είναι απαραίτητη μία σύντομη αναφορά στα ιστορικά και θεωρητικά στοιχεία που καθορίζουν τη θέση των ΗΠΑ και της Κίνας στο σύγχρονο διεθνές σκηνικό. Ακολουθεί μία συνοπτική παρουσίαση των βασικότερων οργάνων τους που έχουν αρμοδιότητα σε θέματα οικονομικής κατασκοπίας.

Χρησιμοποιώντας αυτά τα δεδομένα, η παρούσα εργασία στοχεύει στην εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το μέλλον της οικονομικής κατασκοπίας, ιδίως στο πλαίσιο του ανταγωνισμού μεταξύ ΗΠΑ και Κίνας.

2. Ο ΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Η οικονομία είναι ένας τομέας στον οποίο δίνεται ιδιαίτερη σημασία σε όλα τα επίπεδα ανάλυσης, το εθνικό, το περιφερειακό και το διεθνές. Το σλόγκαν “*it’s the economy, stupid*”, που πρωτοεμφανίστηκε κατά την προεκλογική εκστρατεία του Bill Clinton στις αρχές της δεκαετίας του 1990, διατηρεί την αξία του ακόμη και σήμερα. Μολονότι διατυπώθηκε έχοντας υπόψη κυρίως τις οικονομικές ανησυχίες των Αμερικανών ψηφοφόρων της εποχής, αποτελεί μία αρχή που μπορεί να εφαρμόζεται και σε ευρύτερο πλαίσιο, καθώς η οικονομία κατέχει πάντοτε κυρίαρχο ρόλο σε όλες τις πολιτικές συζητήσεις (Mullan, 2019).

Η οικονομία διαδραματίζει ταυτόχρονα πολλές διαφορετικές λειτουργίες. Αποτελεί κεντρικό συστατικό στοιχείο της κρατικής ισχύος όπως αυτή γίνεται αντιληπτή στη θεωρία των διεθνών σχέσεων, μπορεί να συνδυαστεί με ιδεολογικά θέματα για τη διαμόρφωση μίας νέας διεθνούς πραγματικότητας και, σε γενικότερο πλαίσιο, λειτουργεί καθοριστικά στις καμπές της ανθρώπινης ιστορίας.

2.1. Η οικονομία ως ακρογωνιαίος λίθος της κρατικής ισχύος

Στο πλαίσιο της μελέτης των διεθνών σχέσεων, χρησιμοποιούνται πολλές έννοιες για να μπορέσει να δημιουργηθεί μία καθαρή εικόνα της συνολικής κατάστασης που επικρατεί στο διεθνές σκηνικό και, κατ’ επέκταση, να εξηγηθεί η θέση του κάθε κράτους. Λόγω του θεωρητικού χαρακτήρα της επιστήμης των διεθνών σχέσεων, είναι δύσκολο να διαμορφωθούν ευρέως αποδεκτοί ορισμοί αυτών των εννοιών. Εξάλλου, έχει υποστηριχθεί ότι κάτι τέτοιο δε θα ήταν και σκόπιμο, καθώς η ανάλυση των διεθνών σχέσεων αφορά ευμετάβλητες καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από τη ρευστότητά τους, οπότε και οι αντίστοιχοι όροι είναι ωφέλιμο να παραμένουν ακαθόριστοι, ώστε να μπορούν να προσαρμόζονται στις ειδικότερες συνθήκες της κάθε εξεταζόμενης περίπτωσης (Κουλουμπής, 2008).

Μία από τις κεντρικότερες τέτοιες έννοιες, η οποία διατηρεί το νεφελώδη χαρακτήρα της παρά τις πολλές προσπάθειες που έχουν γίνει για τη

συγκεκριμενοποίησή της, είναι η έννοια της *ισχύος*¹. Πρόκειται για έναν όρο με κεντρικό ρόλο για τις διεθνείς σχέσεις, στον οποίο βασίζεται η ανάλυση των διακρατικών σχέσεων. Ένα από τα στοιχεία που της αποδίδουν αυτή τη σημασία είναι ο διττός της ρόλος, αφού χρησιμοποιείται και ως ανεξάρτητη ιδιότητα του κάθε κράτους και ως σχέση μεταξύ διαφορετικών κρατών.

Με παρόμοιο τρόπο, η μελέτη της ουσίας της ισχύος είναι επίσης διττή, καθώς απαιτεί τόσο τη διατύπωση ενός περιεκτικού ορισμού, όσο και την εύρεση και ανάλυση των στοιχείων που τη διαμορφώνουν και των σχέσεων μεταξύ τους. Έτσι, αξίζει να αναφερθούν μερικές από τις προσπάθειες που έχουν γίνει για την εξειδίκευση της ισχύος, καθώς σε αυτές διαφαίνονται τα πραγματικά δεδομένα στα οποία οι αναλυτές αποδίδουν τη μεγαλύτερη σημασία.

Μία μέθοδος για τη μέτρηση της ισχύος κάθε κράτους προέρχεται από το Ray S. Cline, αναλυτή της CIA που συνδύασε την ενεργή παρουσία του στις αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες με πλούσιο θεωρητικό έργο. Σε μία προσπάθεια ποσοτικοποίησης της ρευστής έννοιας της ισχύος, ο Cline δημιούργησε έναν τύπο από τον οποίο μπορεί να προκύψει ένας σχετικός υπολογισμός της ισχύος ενός κράτους, ο οποίος είναι ο εξής (Cline, 1975, σελ. 11):

$$P_p = (C + E + M) \times (S + W)$$

- Με **P_p** την αντιλαμβανόμενη ισχύ,
C την «κρίσιμη μάζα», δηλαδή συνυπολογισμό του πληθυσμού και της εδαφικής έκτασης,
E τις οικονομικές ικανότητες,
M τις στρατιωτικές ικανότητες,
S το στρατηγικό στόχο και
W τη θέληση της ηγεσίας να εφαρμόσει την εθνική στρατηγική

Παρά τις αδυναμίες που προκύπτουν κατά την εφαρμογή του στην πράξη, ιδίως λόγω της ασάφειας κάποιων από τις μεταβλητές που χρησιμοποιούνται, ο τύπος αυτός διατηρεί σε ένα βαθμό την αξία του.

¹ Στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία χρησιμοποιείται η λέξη “power”, η οποία έχει μεταφραστεί και ως «εξουσία» ή «δύναμη», ιδίως στη φράση «ισορροπία δυνάμεων» (“balance of power”), για την οποία βλ. παρακάτω.

Για την παρούσα ανάλυση, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μεταβλητή E , που αντιστοιχεί στις οικονομικές δυνατότητες ενός κράτους. Για τον υπολογισμό της, ο Cline βασίζεται κατ' αρχάς στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ), από το οποίο προκύπτει μία γενική εικόνα για την παραγωγή του κάθε κράτους. Παράλληλα, αναγνωρίζοντας την ξεχωριστή σημασία πιο συγκεκριμένων οικονομικών στοιχείων, τροποποιεί την κατάταξη που βασίζεται αποκλειστικά στο ΑΕΠ. Οι πέντε παράγοντες στους οποίους αποδίδεται αυτός ο τροποποιητικός ρόλος είναι η ενέργεια (ειδικά το πετρέλαιο, ο άνθρακας και οι πυρηνικοί αντιδραστήρες), τα ορυκτά, η βιομηχανική ικανότητα, η αγροτική παραγωγή και γενικότερα η παραγωγή τροφίμων και οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις, δηλαδή το εξωτερικό εμπόριο (Cline, 1975, σελ. 40).

Επομένως, γίνεται εμφανές ότι ο Cline θεωρεί τον ακριβή υπολογισμό της οικονομικής δύναμης του κάθε κράτους ως μία από τις πέντε βασικές μεταβλητές που καθορίζουν την ισχύ του. Η οικονομία, λοιπόν, παίζει κύριο ρόλο τόσο στην ισχύ του κράτους όπως την υπολογίζει το ίδιο όσο και στην ισχύ του όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τα υπόλοιπα κράτη, είτε πρόκειται για συμμάχους είτε για αντιπάλους του.

Μία άλλη πρόταση για τον υπολογισμό της κρατικής ισχύος εκφράστηκε από τους Abdul Said και Charles O. Lerche, οι οποίοι παραθέτουν μία σειρά παραγόντων που την καθορίζουν. Διαχωρίζουν τα στοιχεία αυτά σε απτά και απροσδιόριστα, ανάλογα με το εάν μπορούν να εκφραστούν ποσοτικά ή όχι (Said & Lerche, 1979).

Στα απτά στοιχεία υπολογισμού της ισχύος ενός κράτους εντάσσουν πέντε παράγοντες:

- (i) τον πληθυσμό του,
- (ii) το έδαφός του,
- (iii) τους φυσικούς πόρους και τη βιομηχανική ικανότητά του,
- (iv) την αγροτική ικανότητά του και
- (v) τη στρατιωτική δύναμη και την ικανότητα κινητικότητάς του.

Σε μεγάλο βαθμό τα στοιχεία αυτά αντιστοιχούν στις μεταβλητές του Cline, αλλά με διαφορετική δομή. Ο πληθυσμός και το έδαφος ήταν τα στοιχεία που ο Cline συνδύαζε για να υπολογίσει τη μεταβλητή της κρίσιμης μάζας C , τα επόμενα δύο στοιχεία (φυσικοί πόροι και βιομηχανική ικανότητα και αγροτική ικανότητα) αποτελούν ειδικότερους παράγοντες της μεταβλητής για την οικονομία E και το τελευταίο είναι η μεταβλητή των στρατιωτικών S . Έτσι, η κεντρική σημασία του

οικονομικού παράγοντα για την κρατική ισχύ επιβεβαιώνεται και από αυτό τον τρόπο υπολογισμού της.

Οι ορισμοί αυτοί μπορεί να μην ικανοποιούν πλήρως την ανάγκη την οποία επιχειρούν να καλύψουν, καθώς δε φτάνουν στη διατύπωση ενός περιεκτικού κοινού ορισμού για την ισχύ, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι στερούνται σημασίας. Στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης, σημαντικό στοιχείο τους είναι το ότι φανερώνουν τις προτεραιότητες των μελετητών των διεθνών σχέσεων. Η μεγάλη σημασία που αποδίδεται στην οικονομία σε όλους τους παραπάνω ορισμούς επιβεβαιώνει τον κεντρικό ρόλο που αυτή διαδραματίζει στις διεθνείς σχέσεις. Επομένως, η οικονομία είναι από τους πρώτους τομείς στους οποίους εστιάζουν τα κράτη στις προσπάθειές τους για συσσώρευση όλο και περισσότερης ισχύος.

2.2. Η οικονομία ως στοιχείο ιδεολογικής σύγκρουσης

Ιστορικά, η οικονομία διαδραματίζει ένα διαχρονικά καίριο ρόλο στην εξέλιξη των ανθρώπινων υποθέσεων. Η ύπαρξη συγκρουόμενων οικονομικών συμφερόντων έχει αποτελέσει τη ρίζα πολλών συγκρούσεων, οπότε οι οικονομικοί παράγοντες θεωρούνται από τα συχνότερα αίτια πολέμων (Κουλουμπής, 2008, σελ. 285). Παράλληλα, η οικονομική κατάσταση είναι από τα στοιχεία που καθορίζουν την ακμή και την παρακμή των ανθρώπινων πολιτισμών, καθώς επηρεάζει τις κοινωνίες μας ποικιλοτρόπως.

Ωστόσο, εστιάζοντας στην πιο σύγχρονη ιστορία και τα γεγονότα μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, γίνεται εμφανές ότι σε αυτήν την κινητήρια δύναμη της ιστορίας άρχισαν σταδιακά να διεισδύουν και άλλα στοιχεία, ιδεολογικής φύσης. Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του μεταπολεμικού κόσμου ήταν η έντονη ιδεολογική πόλωση, που μετέβαλε ριζικά τον ανταγωνισμό μεταξύ των υπερδυνάμεων της εποχής, τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ (Χατζηβασιλείου, 2010).

Η ιδεολογική αντιπαράθεση αυξανόταν σταθερά και στις δύο χώρες, με παρανοϊκές συμπεριφορές να εμφανίζονται σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας. Στις ΗΠΑ, ο φόβος του κομμουνισμού διαμόρφωσε ένα κλίμα ακραίας καχυποψίας, βασικός εκφραστής της οποίας ήταν ο γερουσιαστής Joseph McCarthy. Οι κατηγορίες κατά όσων θεωρήθηκαν ότι έτρεφαν συμπάθειες προς τους κομμουνιστές, και ακόμη περισσότερο όσων κατηγορήθηκαν ότι ήταν κομμουνιστές, έφεραν βαρύτατες συνέπειες. Ήταν αδύνατο να εργαστούν στο δημόσιο τομέα, ή σε παραγωγές όπως

αυτές του Hollywood, όπου εφαρμοζόταν πολιτική «μαύρης λίστας» για τους «προδότες». Οι όρκοι πίστης έγιναν ολοένα πιο διαδεδομένη υποχρέωση και από παντού οι Αμερικανοί πολίτες λάμβαναν το μήνυμα ότι οτιδήποτε είναι συνδεδεμένο με την ΕΣΣΔ ή τον κομμουνισμό είναι κακό και επικίνδυνο (Kegley & Blanton, 2012, σελ. 82).

Ο τομέας της οικονομίας δεν αποτέλεσε εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα, καθώς όλες οι αποφάσεις οικονομικής φύσης και τα αποτελέσματά τους χρησιμοποιούνταν από την αμερικανική και σοβιετική προπαγάνδα ως αποδείξεις της ανωτερότητας του εθνικού μοντέλου οργάνωσης της κοινωνίας. Η ιδεολογική φόρτιση που χαρακτήριζε την ψυχροπολεμική περίοδο έλαβε τη μορφή της σύγκρισης δύο διαφορετικών μορφών οργάνωσης της κοινωνίας. Ο δυτικός συνασπισμός με επικεφαλής τις ΗΠΑ πρόσβευε τις αρχές της καπιταλιστικής οικονομίας και της ελεύθερης αγοράς, ενώ σε πολιτικό επίπεδο εφάρμοζε κατά κανόνα ένα πολυκομματικό σύστημα αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Αντίθετα, ο ανατολικός συνασπισμός υπό την ΕΣΣΔ είχε υιοθετήσει διαφορετικές πολιτικές, με την κρατική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής και τη σύσταση μονοκομματικού κράτους, σε εφαρμογή της «δικτατορίας του προλεταριάτου» όπως είχε διατυπωθεί στο έργο των Karl Marx και Friedrich Engels (Χατζηβασιλείου, 2010).

Σε ιδεολογικό επίπεδο, οι προτεραιότητες των δύο συνασπισμών ήταν διαφορετικές, με τις ΗΠΑ να εστιάζουν στην έννοια της ελευθερίας και την ΕΣΣΔ να προβάλλει τη σημασία της (κοινωνικής) δικαιοσύνης. Παρόλο που και τα δύο κράτη θεωρούσαν ότι υπερτερούν του αντιπάλου τους και στους δύο τομείς, η ιεράρχηση αυτή ήταν εμφανής στην πράξη και ιδίως στις οικονομικές τους πολιτικές. Στη Δύση πρώτη προτεραιότητα θεωρούνταν η ατομική ιδιοκτησία και πρωτοβουλία και η διατήρηση της ελεύθερης αγοράς. Στην Ανατολή, δινόταν μεγαλύτερη έμφαση στην κρατική μέριμνα για την καταπολέμηση της ανεργίας, την παροχή στέγης και την προστασία των εργαζομένων, με τους πολιτικούς τους να στηλιτεύουν το φαινόμενο της εκμετάλλευσης των πιο ευάλωτων τάξεων από τους οικονομικά ισχυρούς που ισχυρίζονταν ότι επικρατούσε στις δυτικές κοινωνίες.

Στο πλαίσιο αυτής της ιδεολογικής σύγκρουσης, με καταγγελίες να εκτοξεύονται από την κάθε πλευρά για την υπονόμευση του ηθικού κύρους της άλλης, εντάσσονται και οι συζητήσεις για τις υπηρεσίες κατασκοπίας. Οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους κατηγορούσαν την ανελευθερία των ανατολικών κρατών,

επισημαίνοντας τις διώξεις των αντιφρονούντων και γενικότερα τις δραστηριότητες της σοβιετικής KGB, της ανατολικογερμανικής Στάζι και της ρουμανικής Σεκουριτάτε. Αντίθετα, η ΕΣΣΔ εναντιωνόταν στη δράση της CIA, με μομφές για το ρόλο της κατά της ελευθερίας των λαών, ιδίως στον Τρίτο Κόσμο, δηλαδή τις χώρες που δεν εντάσσονταν σε κανέναν από τους δύο συνασπισμούς.

2.3. Η οικονομία ως κινητήρια δύναμη της ιστορίας

Η οικονομία είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες που κινούν την ανθρωπότητα προς τα εμπρός. Ιστορικά, τα οικονομικά κίνητρα είναι από τα βασικότερα στοιχεία που καθορίζουν τις αποφάσεις των πολιτικών ηγετών για τις κινήσεις τους, ενώ παράλληλα τα οικονομικά δεδομένα που βιώνει μία κοινωνία καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό και τις δυνατότητες που έχει για να δρα σε όλα τα επίπεδα.

Επομένως, καθίσταται σαφές ότι η πολιτική είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την οικονομία, καθώς αυτή είναι που καθορίζει το ποιος ελέγχει τους διαθέσιμους πόρους και, κατ' επέκταση, και τους γύρω του. Πόλεμοι, συμμαχίες, εμπορικές συμφωνίες είναι κάποια από τα μέσα που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι σε όλη τη ροή της ιστορίας για να επιχειρήσουν να εξασφαλίσουν τον έλεγχο των πόρων που τους ήταν απαραίτητοι για την επιβίωσή τους και τη διατήρηση της κοινωνίας τους. Με αυτόν τον τρόπο η οικονομία διαμορφώνει την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα, καθορίζοντας βασικά χαρακτηριστικά της, όπως είναι η φτώχεια ή ο πλούτος, η ελευθερία και η ανεξαρτησία, η πολιτική δύναμη ή αδυναμία (Κάτσουρα, 2017).

Η οικονομία έχει επίσης κεντρικό ρόλο στην ιστορία των ανθρώπινων συγκρούσεων, με δύο διαφορετικούς τρόπους. Από τη μία, η ιστορία του πολέμου έχει διαμορφωθεί σε μεγάλο μέρος της ανάλογα με τα αντικρουόμενα και ασύμβατα οικονομικά συμφέροντα των αντίπαλων πλευρών (Κουλουμπής, 2008). Από την άλλη, η ίδια η οικονομία μπορεί να θεωρηθεί ως μία μορφή πολέμου, με συγκρούσεις που μπορεί να έχουν καλυμμένη μορφή αλλά δεν παύουν να επιφέρουν βαθύτατες συνέπειες. Ακόμη και εάν η διεκδίκηση πόρων δεν καταλήξει σε ένοπλη σύγκρουση, ο ανταγωνισμός που τη χαρακτηρίζει λαμβάνει άλλες όψεις, οι οποίες είναι πιο δύσκολες στον υπολογισμό, αλλά αντίστοιχης βαρύτητας. Η λήψη οικονομικών μέτρων σε βάρος ενός άλλου κράτους μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στην κοινωνία, με την πτώχευση επιχειρήσεων, την αύξηση της ανεργίας και της φτώχειας, τη δυσχέρεια στην

εύρεση τροφίμων και φαρμάκων και, σε πιο ακραίες περιπτώσεις, τη διάρρηξη της κοινωνικής συνοχής.

Εξάλλου, ο οικονομικός πόλεμος έχει και άλλες ιδιαιτερότητες: τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την τελική επικράτηση δεν είναι τεθωρακισμένα και πολυβόλα, αλλά στοιχεία της καθημερινότητας, όπως η τεχνολογία, η παραγωγικότητα και η πληροφόρηση. Ειδικά η τελευταία έχει ουσιώδη σημασία, καθώς η κατοχή και διαχείριση της ροής πληροφοριών επιτρέπει στους πολιτικούς παράγοντες να αναλύουν και να ανασυνθέτουν τα δεδομένα που είναι διαθέσιμα στο ανταγωνιστικό περιβάλλον στο οποίο δρουν. Όπως θα αναλυθεί παρακάτω, η οικονομική κατασκοπία είναι το βασικό μέσο που στρατεύεται για την απόκτηση τέτοιων πληροφοριών, καθώς όταν πρόκειται για ένα τόσο καίριο στοιχείο τα κράτη δε διακρίνουν μεταξύ θεμιτών και αθέμιτων μέσων (Κάτσουρα, 2017).

Στο πλαίσιο της σύγχρονης ιστορίας, η οικονομία διατήρησε τον κεντρικό της ρόλο και κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Αμέσως μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όπως αναφέρθηκε, εντάχθηκε στην ευρύτερη ιδεολογική αντιπαράθεση του δυτικού και του ανατολικού συνασπισμού, με τον Ψυχρό Πόλεμο να λειτουργεί κατά κάποιο τρόπο ως σκηνή για τη σύγκριση του καπιταλιστικού συστήματος οργάνωσης της κοινωνίας με το κομμουνιστικό. Στη σύγκρουση αυτή επικράτησε τελικά ο καπιταλισμός που υποστηριζόταν από τις ΗΠΑ και τους συμμάχους τους.

Ωστόσο, παρά την εκτίμηση ορισμένων θεωρητικών (Fukuyama, 1992), η καθοριστική αυτή νίκη δεν οδήγησε στην ανάδυση ενός ορισμένου πολιτικού, οικονομικού και κοινωνικού συστήματος που να αποτελεί την τελειοποίηση της ανθρώπινης κοινωνικο-οικονομικής εξέλιξης και την τελική μορφή διακυβέρνησης. Η επικράτηση των ΗΠΑ στον ανταγωνισμό τους με την ΕΣΣΔ δεν σήμανε το τέλος της ιστορίας, αλλά ένα ακόμη σημείο καμπής στις διεθνείς εξελίξεις, οι οποίες συνεχίζουν να τρέχουν. Τα κράτη συνεχίζουν την πορεία τους χωρίς παύση και η ανθρωπότητα ως σύνολο εξακολουθεί να αναζητά τον ιδανικό τρόπο οργάνωσής της. Η ιστορία δεν έφτασε στο τέλος της, απλά συνεχίζεται υπό νέα μορφή.

Βασικό στοιχείο της αλλαγής αυτής είναι το κέντρο βάρους των στοιχείων τα οποία χρησιμοποιούν οι χώρες για την εκδήλωση της ανταγωνιστικότητάς τους. Στην πράξη, βλέπουμε πως ο Ψυχρός Πόλεμος αντικαταστάθηκε από έναν οικονομικό ανταγωνισμό τόσο έντονο που μπορεί να χαρακτηριστεί οικονομικός πόλεμος.

Οι προτεραιότητες των κρατών έχουν αλλάξει. Η κατάκτηση νέων περιοχών και η επέκταση σε αποικιακά εδάφη, κεντρικά στοιχεία του διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα, όταν οι ευρωπαϊκές δυνάμεις αντιμετώπιζαν την αποικιοκρατία ως το μοναδικό πλαίσιο για την επαφή τους με άλλες περιοχές του πλανήτη, πλέον δεν έχει καμία πρακτική αξία. Στον 21^ο αιώνα, μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και με τις ΗΠΑ ως τη μοναδική παγκόσμια υπερδύναμη να καθορίζουν τις πολιτικές επιδιώξεις όλων των άλλων κρατών, συμμάχων ή αντιπάλων τους, η οικονομία έχει λάβει πλέον κεντρική θέση στις διεθνείς σχέσεις. Επιπλέον, η ολοένα αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση της οικονομίας αυξάνει τις διασυνδέσεις μεταξύ των κρατών, καθιστώντας όλες τις χώρες του κόσμου κοινούς συμμετέχοντες στη διεθνή οικονομία και, άρα, ανταγωνιστές (Calder & Watkins, 2006).

Τα κράτη προσπαθούν να ενθαρρύνουν την εξέλιξη των δυνατοτήτων των εταιριών τους, διευκολύνοντας την καινοτομία και την ανάπτυξή τους. Η διεύρυνση των επιχειρηματικών δράσεων των εγχώριων εταιριών και η εξάπλωσή τους στο εξωτερικό θεωρείται σημαντικό ατού για την εθνική οικονομία, οπότε τα κράτη προσπαθούν να στηρίξουν τις εξαγωγές τους και την εγκατάστασή τους στο εξωτερικό (Cohn, 2016, σελ. 251). Πάντως, σε αντίθεση με τις πολυεθνικές εταιρίες, που από ένα σημείο και μετά παγιδεύονται σε ένα φαύλο κύκλο οικονομικού ανταγωνισμού από τον οποίο αδυνατούν να ξεφύγουν, τα κράτη έχουν τη δυνατότητα να βάλουν τέλος στις διαφορές τους, συμπεριλαμβανομένων και των οικονομικής φύσης διαφορών, με τη σύναψη συνθηκών (Calder & Watkins, 2006).

Σε αυτό το κλίμα, η οικονομική κατασκόπια, η οποία πρωτοεμφανίστηκε κατά τη μεταπολεμική περίοδο ως ένας από τους τομείς στους οποίους εκδηλώθηκε η κόντρα μεταξύ Δύσης και Ανατολής, όχι μόνο δεν έχασε την αξία της, αλλά αντίθετα απέκτησε ακόμα μεγαλύτερη σημασία. Η αντικατάσταση των ένοπλων συγκρούσεων από τον οικονομικό πόλεμο σημαίνει ότι το κέντρο βάρους των υπηρεσιών πληροφοριών έχει μετακινηθεί από το στρατιωτικό τομέα προς τον οικονομικό. Σήμερα τα μέτρα που επιβάλλονται εναντίον των πολιτικών αντιπάλων ενός κράτους, είτε ξένων κυβερνήσεων είτε μεμονωμένων ατόμων, για την άσκηση πολιτικής πίεσης είναι πρωτίστως οικονομικά, καθώς αυτά θεωρούνται ηπιότερα των στρατιωτικών, οπότε δε θα προκληθεί γενική κατακραυγή κατά των τιμωρών, αλλά είναι και αρκετά επιβλαβή για τους στόχους που δεν αναιρείται η αποτελεσματικότητά τους.

3. ΚΑΤΑΣΚΟΠΙΑ

3.1. Ορισμός κατασκοπίας

Η κατασκοπία είναι μία γενική έννοια στην οποία εντάσσονται πολλές ξεχωριστές δραστηριότητες που διεξάγονται με ποικίλους τρόπους και αποσκοπούν στην επίτευξη διαφορετικών στόχων. Η ποικιλομορφία αυτή καθιστά την εύρεση ενός ρητού και ειδικού ορισμού ιδιαίτερα δυσχερή, αλλά παράλληλα αυξημένης σημασίας. Στις αμέσως επόμενες παραγράφους παρατίθενται κάποιοι από τους πιο γνωστούς και επικρατέστερους ορισμούς που έχουν διατυπωθεί για την κατασκοπία, προσπάθειες που χαίρουν γενικής αποδοχής.

Σύμφωνα με τον Bob Burton, κατασκοπία είναι η «δραστηριότητα αναζήτησης πληροφοριών εκ μέρους μιας κυβέρνησης, τις οποίες μια άλλη κυβέρνηση επιθυμεί να κρατήσει μυστικές» (Burton, 2005). Κατά το Frederick P. Hitz, πρώην επικεφαλής της υπηρεσίας που διεξάγει την εποπτεία της CIA, βασικό στοιχείο που πρέπει να τονίζεται είναι η ιδιαιτερότητα της κατασκοπίας, η οποία διακρίνεται από άλλες μορφές συλλογής πληροφοριών λόγω του απόκρυφου χαρακτήρα και της χρήσης “παράνομων μέσων” (Hitz, 2000).

Ο Arthur S. Hulnick, ορίζει την κατασκοπία ως τη «χρήση κατασκοπών ή μυστικών πρακτόρων για την κλοπή πληροφοριών από εχθρούς, αντιπάλους ή ανταγωνιστές» και την αναγνωρίζει ως μία από τις παλαιότερες μορφές συλλογής πληροφοριών (Hulnick, 2004, σελ. 165). Πρόκειται, δηλαδή, για την υποκλοπή απόρρητων πληροφοριών με τη χρήση κατάλληλα εκπαιδευμένων ατόμων, τα οποία υπάγονται στην αντίστοιχη μυστική υπηρεσία που αναλαμβάνει το συντονισμό τους και τη διοργάνωση των απαραίτητων αποστολών.

Έναν διεξοδικότερο και αναλυτικότερο ορισμό προσφέρει ο William R. Johnson, ο οποίος αναφέρει τα εξής: «Η κατασκοπία είναι η κλοπή πληροφοριών κατά παράβαση των νόμων ενός άλλου έθνους από ένα άτομο που ονομάζεται “πράκτορας”. Αυτή η πράξη κλοπής μπορεί να είναι άμεση, όπως η κρυφή αντιγραφή ενός απόρρητου εγγράφου, ή έμμεση, όπως η χρήση μίας συσκευής παρακολούθησης, ή και απλά προφορική, αλλά πάντα γίνεται από έναν πράκτορα και παραβαίνει είτε κάποιον ξένο νόμο είτε κάποιο κανονισμό ενός άλλου οργανισμού». Συνεχίζοντας, διαχωρίζει την κατασκοπία από άλλες πράξεις, που έχουν κοινά με αυτή στοιχεία, χωρίς όμως να ταυτίζονται με αυτή: «Κατασκοπία δεν είναι η εμπιστευτική αγορά πληροφοριών όπου ο δράστης διακινδυνεύει μόνο τη φήμη του και όχι την παρανομία. Δεν είναι η κολακεία, η δωροδοκία ή ο εκβιασμός ενός ατόμου για τον επηρεασμό των πράξεών του εντός

νόμιμων ορίων. Δεν είναι ένας επιρρεπής στη βία τομέας ασύμβατος με τη δημοκρατία, αλλά ένας σιωπηλός, κρυφός, φιλειρηνικός τομέας που υπηρετεί το έθνος» (Johnson, 1976).

Συγκρίνοντας αυτές τις προσεγγίσεις αναδεικνύεται η αξιόλογα μεγάλη απόκλιση μεταξύ τους ως προς το ποιες πράξεις εντάσσονται στην έννοια της κατασκοπίας. Λόγω της συντομίας τους, οι ορισμοί του Burton και του Hulnick παραμένουν πολύ ευρείς, οπότε μία μεγάλη ποικιλία δράσεων μπορεί να υπαχθεί σε αυτούς. Αντίθετα, ο πιο περιεκτικός ορισμός του Johnson αυξάνει τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί μία πράξη για να θεωρείται κατασκοπευτική, περιορίζοντας τον αριθμό των δράσεων που υπάγονται στην έννοια της κατασκοπίας.

Η δυσκολία διατύπωσης ενός ακριβούς ορισμού που θα καλύπτει όλες τις περιπτώσεις κατασκοπίας και θα αποκλείει όλες τις περιπτώσεις μη κατασκοπίας διαφαίνεται και στο νομικό πλαίσιο που επικρατεί γενικά διεθνώς. Η κάθε χώρα χρησιμοποιεί δικό της ορισμό, ενώ και η διάκριση της κατασκοπίας σε κατηγορίες (πολιτική, στρατιωτική, επιστημονική, τεχνολογική, οικονομική, βιομηχανική, εμπορική κλπ) δεν ακολουθεί μία ενιαία ρύθμιση (Bitton, 2014).

Εξάιρεση σε αυτόν τον κανόνα αποτελεί η Σύμβαση της Χάγης (IV) του 1907, που περιλαμβάνει έναν ορισμό του «κατασκόπου». Σύμφωνα με το άρθρο 29 παρ. 1, *«ένα άτομο μπορεί να θεωρηθεί ως κατάσκοπος μόνο όταν, ενεργώντας κρυφά ή με ψευδή πρόσχημα, αποκτά ή προσπαθεί να αποκτήσει πληροφορίες που αναφέρονται στην περιοχή επιχειρήσεων ενός εμπολέμου, με την πρόθεση να τις μεταβιβάσει στο αντίπαλο μέρος»*. Η δεύτερη παράγραφος του άρθρου διευκρινίζει ορισμένες περιπτώσεις ατόμων που δεν υπάγονται σε αυτό τον ορισμό του κατασκόπου: οι στρατιώτες χωρίς μεταμπίεση που διεισδύουν στο μέτωπο του εχθρικού στρατεύματος για να συλλέξουν πληροφορίες και οι στρατιώτες ή πολίτες που εμφανώς μεταφέρουν μηνύματα μεταξύ των στρατοπέδων (Σύμβαση της Χάγης για τον σεβασμό των νόμων και εθίμων του χερσαίου πολέμου, 1907).

Όπως και με τον ορισμό του Johnson, η διεξοδικότητα του άρθρου 29 περιορίζει σημαντικά το πεδίο δραστηριοτήτων που αναγνωρίζονται ως πράξεις κατασκοπίας, θέτοντας δύο προϋποθέσεις: την συγκεκριμενοποιημένη δράση και την διεξαγωγή της εντός ζώνης πολεμικών επιχειρήσεων.

Πάντως, ενώ τυπικά η κατασκοπία δεν απαγορεύεται αυτή καθαυτή από το δίκαιο του πολέμου, τιμωρείται βάσει του εθνικού ποινικού δικαίου κάθε χώρας. Οι

εθνικές νομοθεσίες περί κατασκοπίας είναι αυτές που καθορίζουν τις πληροφορίες που προστατεύονται, καθώς και τις κατασκοπευτικές πράξεις που θεωρούνται ως ενοχοποιητικές (Bitton, 2014).

3.2. Θεωρητική βάση κατασκοπίας

Παρά την ευρέως διαδεδομένη άποψη ότι ένας εύκολος τρόπος διαχωρισμού των κρατικών δράσεων είναι βάσει της χρήσης ειρηνικών ή πολεμικών μέσων, με τα πρώτα να δείχνουν την ύπαρξη καλών σχέσεων μεταξύ των κρατών και τα δεύτερα να αποτελούν ενδείξεις σύγκρουσης, η διάκριση αυτή δεν είναι τόσο εύκολο να εφαρμοστεί στην πράξη. Αυτό συμβαίνει διότι οι κινήσεις των κρατών δεν είναι απαραίτητα μόνο το ένα από τα δύο, αλλά εντάσσονται σε μία κλίμακα, τα άκρα της οποίας αντιστοιχούν στην «ειρήνη» και στον «πόλεμο», με το πέρασμα από τη μία κατάσταση στην άλλη να είναι σταδιακό. Έτσι, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί σαφώς σε ποιο σημείο αυτής της κλίμακας πρέπει να τοποθετηθεί μία πράξη για να μπορέσει να χαρακτηριστεί με απόλυτη σαφήνεια. Συνολικά, παρατηρείται μία δυναμικότητα στις σχέσεις μεταξύ των κρατών, τα οποία επιλέγουν τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν κυρίως βάσει της αποτελεσματικότητάς τους, και δευτερευόντως βάσει του χαρακτήρα τους ως ειρηνικών ή πολεμικών (Κουλουμπής, 2008).

Οι καλές διακρατικές σχέσεις εκδηλώνονται στις περιπτώσεις όπου τα ενδιαφερόμενα κράτη εστιάζουν στην αμοιβαία επωφελή συνεργασία. Στον αντίποδα, ο δρόμος προς τη σύγκρουση συμπεριλαμβάνει μία σειρά από προκαταρκτικά βήματα που ωθούν τους αντιπάλους σε ολοένα πιο έκδηλα εχθρικές πράξεις. Πριν φτάσει, λοιπόν, στην κήρυξη πολέμου, η πολιτική ηγεσία καταφεύγει πρώτα σε μη στρατιωτικές μορφές πίεσης για να προσπαθήσει να επηρεάσει προς το συμφέρον της τη συμπεριφορά του άλλου κράτους. Τα μέσα που χρησιμοποιούνται σε αυτές τις περιπτώσεις ποικίλλουν και περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την άσκηση οικονομικού ή ψυχολογικού πολέμου, την αποσταθεροποίηση εχθρικά διακείμενων κυβερνήσεων και την προσπάθεια επιρροής των κυβερνητικών αποφάσεων με τη δωροδοκία ή τον εκβιασμό στελεχών της.

Για την επιτυχημένη διεξαγωγή τέτοιων επιχειρήσεων, είναι καίρια η συλλογή ορθών πληροφοριών που θα δημιουργούν μία καθαρή εικόνα των γεγονότων, έτσι ώστε οι υπεύθυνοι για τη χάραξη εξωτερικής πολιτικής να μπορούν να λάβουν τις ορθότερες δυνατές αποφάσεις. Οι πληροφορίες αυτές είναι σημαντικές και κατά την

περίοδο της χειροτέρευσης των σχέσεων μεταξύ των κρατών, αλλά και ειδικά για τη λήψη της τελικής απόφασης μίας κυβέρνησης να καταφύγει στη σύγκρουση. Δεδομένου ότι η ακριβής εκτίμηση των ικανοτήτων και των προθέσεων του άλλου κράτους είναι καίρια για αυτά τα ζητήματα, η συλλογή των αντίστοιχων πληροφοριών και γενικότερα η δημιουργία μίας καλά οργανωμένης υπηρεσίας πληροφοριών έχει μεγάλη αξία.

Οι υπηρεσίες εξωτερικών πληροφοριών επιτελούν μία σειρά από διαφορετικές λειτουργίες, κάποιες για τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις δράσεις των άλλων κρατών (κατασκοπία) και άλλες για την αποτροπή της διαρροής ευαίσθητων κρατικών μυστικών (αντικατασκοπία), δίνοντας διαφορετική προτεραιότητα στην κάθε κατεύθυνση ανάλογα με την πολιτική της κάθε κυβέρνησης (Tenet, 2007).

Αξίζει να σημειωθεί ότι, από τη φύση τους, οι δραστηριότητες των υπηρεσιών αυτών θεωρούνται αμφίβολης ηθικής, αλλά παράλληλα αναγνωρίζονται ως απαραίτητες. Ο ανήθικος χαρακτήρας τους επισημαίνεται περιστασιακά στο πολιτικό επίπεδο και ιδίως όταν μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο ρητορικής επίθεσης. Ένα τέτοιο παράδειγμα ήταν το περιστατικό ενός αμερικανικού αεροπλάνου U-2 το οποίο καταρρίφθηκε από τους σοβιετικούς το 1960. Η κατασκοπευτική δραστηριότητα του πιλότου προκάλεσε την έντονα εριστική στάση του σοβιετικού ηγέτη Nikita Khrushchev σε συνάντησή του με τον Αμερικανό πρόεδρο Dwight Eisenhower, βυθίζοντας τις ελπίδες για εύρεση μίας κοινής βάσης για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο χωρών (Geelhoed, 2020). Παρά την ύπαρξη τέτοιων κινδύνων, η κατασκοπία εξακολουθεί να αντιμετωπίζεται σιωπηρά ως απαραίτητη υπηρεσία για τη διατήρηση της διεθνούς θέσης των κρατών, οπότε έχει παρουσία παντού, με μία από τις διασημότερες να είναι η Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών (Central Intelligence Agency, CIA) των ΗΠΑ.

Το μεγαλύτερο μέρος των πληροφοριών που υπάρχουν και ενδέχεται να φανούν χρήσιμες για οποιοδήποτε σκοπό είναι ελεύθερα προσιτό από όλους. Η εύκολη πρόσβαση σε βάσεις δεδομένων, σε δημόσια έγγραφα όλων των ειδών, σε επιμελητήρια, σε επιστημονικές μελέτες, σε ρεπορτάζ των ΜΜΕ διευκολύνει το έργο της συλλογής πληροφοριών, φαινόμενο που έχει ενταθεί τις τελευταίες δεκαετίες με την έλευση του διαδικτύου και την ψηφιοποίηση μεγάλου μέρους αυτών των πληροφοριών. Η διάδοση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης όπου εμφανίζονται πολλά καίρια στοιχεία των ατόμων και επιχειρήσεων που τα χρησιμοποιούν απλουστεύει σε

ένα βαθμό το έργο των πρακτόρων. Ωστόσο, τα δεδομένα που δεν είναι διαθέσιμο για το ευρύ κοινό αποτελούν εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα και, παρά το συγκριτικά μικρότερο όγκο τους, είναι εξαιρετικής σημασίας και γι'αυτό έχει γίνει προσπάθεια κάλυψής τους. Άρα, η απόκτησή τους είναι ιδιαίτερης σπουδαιότητας, οπότε τα κράτη είναι διατεθειμένα να καταφύγουν και σε ανήθικα, ενίοτε και παράνομα, μέσα, όπως η κατασκοπία για να μπορέσουν να συλλέξουν τέτοιες πληροφορίες (Κάτσουρα, 2017).

Η κατασκοπία, λοιπόν, αποτελεί ένδειξη έλλειψης εμπιστοσύνης στα άλλα κράτη, αφού είναι ουσιαστικά η προσπάθεια επιβεβαίωσης των στοιχείων που αυτά έχουν δημοσιοποιήσει και εύρεσης άλλων πληροφοριών, τα οποία έχουν προσπαθήσει να αποκρύψουν. Το χαρακτηριστικό αυτό την τοποθετεί πιο κοντά στην πλευρά του «πολέμου» στην κλίμακα των μέσων που χρησιμοποιούνται στις διεθνείς σχέσεις, καθώς περιλαμβάνει συγκρουσιακά στοιχεία. Έτσι, η δράση της κατασκοπίας και της αντικατασκοπίας συνδέεται άμεσα με τη σχέση των εμπλεκόμενων κρατών, με τα κράτη να είναι πολύ πιο πρόθυμα να καταφύγουν σε αυτές όταν πρόκειται για ανταγωνιστικές δυνάμεις και να επιδεικνύουν ιδιαίτερη επιφυλακτικότητα όταν αφορά συμμαχικές ή φιλικές δυνάμεις (Κωνσταντόπουλος, 2010).

Φυσικά, ο διαφορετικός ζήλος που επιδεικνύουν τα κράτη στην περίπτωση κατασκοπίας εχθρών ή συμμάχων δε σημαίνει ότι υπάρχουν δυνητικοί στόχοι που να είναι απολύτως ασφαλείς. Όσοι αρνούνται να αποδεχτούν την έλλειψη ηθικών ορίων στο πλαίσιο της κατασκοπευτικής δραστηριότητας το μετανιώνουν οικτρά, καθώς βρίσκονται αντιμέτωποι με ανταγωνιστές που δεν έχουν τους ίδιους φραγμούς. Οι, έτσι και αλλιώς λίγοι, κανόνες που υπάρχουν καταπατώνται με συχνότητα που τους καθιστά πρακτικά άχρηστους. Ειδικά στον τομέα της οικονομίας, η συνομολόγηση συμβάσεων όλων των ειδών, π.χ. ελεύθερου εμπορίου, πολιτικής δασμών, κατά του αθέμιτου ανταγωνισμού, συνήθως δεν αρκεί για την προστασία ενός κράτους από τους εμπορικούς εταίρους του (Κάτσουρα, 2017).

3.3. Οι Μυστικές Υπηρεσίες

Η βασικότερη λειτουργία των υπηρεσιών πληροφοριών είναι η συλλογή πληροφοριών πάνω στα άλλα κράτη. Στη συνέχεια, πρέπει να προβαίνουν σε αξιολόγηση της αξιοπιστίας αυτών των πληροφοριών, οι οποίες σχετίζονται με τις στρατιωτικές ικανότητες, τις οικονομικές στρατηγικές και τις πολιτικές επιλογές των άλλων κυβερνήσεων. Μία ακόμη λειτουργία τους είναι η δημιουργία συστήματος

αντικατασκοπίας με στόχο να εξουδετερώνει τυχόν προσπάθειες συλλογής πληροφοριών των άλλων κρατών. Τρίτη αποστολή των υπηρεσιών πληροφοριών είναι η διεξαγωγή καλυμμένων επιχειρήσεων, που ορίζονται ως «κάθε προσπάθεια που έχει σχεδιαστεί και τεθεί σε εφαρμογή μυστικά με σκοπό να αλλάξει την πορεία των γεγονότων στη χώρα που αποτελεί το στόχο της επιχείρησης αυτής», προκειμένου να επηρεάσουν την πολιτική ξένων κυβερνήσεων σε εσωτερικά και εξωτερικά ζητήματα (Κουλουμπής, 2008, σελ. 235). Παρά την έλλειψη ομοιομορφίας μεταξύ των διαφορετικών υπηρεσιών, οι μυστικές δραστηριότητες συνήθως αντιμετωπίζονται χωριστά από τις δύο πρώτες λειτουργίες τους.

Για ένα ιστορικό παράδειγμα πολιτικού που υποστήριζε θεωρητικά και εφαρμόζε στην πράξη τα διδάγματα της τέχνης της κατασκοπίας, μπορούμε να στραφούμε στην περίπτωση του Chanakya². Τα έργα του περιλαμβάνουν ιδέες που με βάση τα σύγχρονα δεδομένα θα χαρακτηρίζαμε μυστικές δραστηριότητες και θα εντάσσονταν στις πιο ανήθικες τέτοιες, όπως οι λεπτομερείς περιγραφές διαφορετικών τύπων δηλητηρίων για την εξόντωση εχθρικών ηγεμόνων και η προώθηση της χρήσης περίτεχνα χαλκευμένων «παραπλανητικών πληροφοριών» από θρησκευτικούς ηγέτες. Επίσης, υποστήριζε την αξιοποίηση της ανθρώπινης απληστίας για τη δημιουργία δυσαρέσκειας στις τάξεις του εχθρού, συμβουλή που αναμφίβολα διατηρεί την αξία της ακόμη και δύομισι χιλιάδες χρόνια αργότερα (Chanakya, 4th century BCE).

Παρόμοιες συμβουλές απαντώνται και στα κείμενα του Sun Tzu, του οποίου το έργο *The Art of War*, επηρέασε βαθύτατα τις στρατηγικές τακτικές όχι μόνο της Ανατολής αλλά και της Δύσης. Παρά τον τίτλο του, το έργο του Κινέζου στρατηγού εστιάζει περισσότερο σε κινήσεις που αποσκοπούν στην αποτροπή του πολέμου, όπως είναι οι παρελκυστικές τακτικές, η σύναψη και διατήρηση συμμαχιών, η παραπλάνηση του εχθρού και η, τουλάχιστον προσωρινή, υποταγή σε ισχυρότερους αντιπάλους. Στις στρατηγικές αυτές εντάσσεται και η χρήση κατασκόπων για τη συλλογή πληροφοριών για τις κινήσεις του εχθρού (Sun Tzu, 5th century BCE).

² Γνωστός και ως *Kautilya* ή *Vishnugupta*, ο Chanakya ήταν Ινδός πολιτικός του 4^{ου} π.Χ. αιώνα, του οποίου τα έργα *Arthashastra* και *Chanakya Niti* περιέχουν οδηγίες για τη διακυβέρνηση ενός κράτους και συμβουλές πάνω στην οικονομική πολιτική και σε στρατιωτικές στρατηγικές.

3.3.1. Βασικές αποστολές των μυστικών υπηρεσιών

Συλλογή πληροφοριών – Κατασκοπία

Μία ικανή κυβέρνηση, που θέλει να συμβαδίζει, αν όχι να υπερέχει, των αντιπάλων της σε όλους τους τομείς, οφείλει να δίνει προτεραιότητα στην εύρεση πληροφοριών που να είναι έγκυρες, επίκαιρες και σαφείς. Οι δραστηριότητες αυτές λειτουργούν σαν τα μάτια και τα αυτιά των πολιτικών ηγετών, καθώς του βοηθούν να αντιληφθούν πληρέστερα την κατάσταση που επικρατεί σε περιοχές εκτός της άμεσης αντίληψής τους. Παρά τη διστακτικότητα που επιδεικνύουν τα κράτη στην επίσημη αναγνώριση αυτού του φαινομένου, η συλλογή πληροφοριών είναι από τις βασικότερες λειτουργίες των μυστικών υπηρεσιών που την επιτελούν με κάθε μέσο, ακόμη και με την κλοπή (Κάτσουρα, 2017).

Πάντως, η συλλογή πληροφοριών και μεταβίβασή τους στο κέντρο λήψης αποφάσεων δεν είναι αρμοδιότητα μόνο των μυστικών υπηρεσιών. Αντίθετα, το μεγαλύτερο μέρος τους συλλέγεται με απολύτως νόμιμα και φανερά μέσα, στο πλαίσιο της λειτουργίας των διπλωματικών αποστολών. Οι διπλωματικές αναφορές, ως παρατηρήσεις των απεσταλμένων του κράτους, ενισχυμένες από τις πληροφορίες που μεταδίδουν τα ξένα μέσα ενημέρωσης και από άλλες πηγές, όπως η παρακολούθηση σχετικών επιστημονικών και τεχνικών περιοδικών, αποτελούν τον κύριο όγκο πληροφοριών που επεξεργάζονται οι πολιτικοί ηγέτες για να χαράξουν την πολιτική τους δραστηριότητα. Ωστόσο, στο έντονα ανταγωνιστικό και πάντα καχύποπτο περιβάλλον στο οποίο λειτουργούν οι διεθνείς σχέσεις, αυτό δεν αρκεί. Έτσι, τα κράτη προσφεύγουν σε κατασκοπευτικές δραστηριότητες προκειμένου να μπορέσουν να παραβγούν τους αντιπάλους τους (Κουλουμπής, 2008).

Οι περιπτώσεις του Chanakya και του Sun Tzu επισημαίνουν το διαχρονικό χαρακτήρα τέτοιων τακτικών, οι οποίες αποτελούν κομμάτι της πολιτικής ζωής. Υπάρχουν, φυσικά, και νεότερα παραδείγματα. Ο σερ Francis Walsingham, δρώντας στην υπηρεσία της Ελισάβετ Α΄ (βασίλισσα της Αγγλίας και της Ιρλανδίας, 1558 – 1603), τοποθέτησε 53 πράκτορες σε όλες τις αυλές της ηπειρωτικής Ευρώπης, δημιουργώντας τη φήμη της βρετανικής μυστικής υπηρεσίας, που δίνει την αίσθηση ότι γνωρίζει τα πάντα. Αιώνες αργότερα, κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, μεγάλο μέρος των κατασκοπευτικών δραστηριοτήτων που στρέφονταν κατά του Άξονα εστιαζόταν στο ελβετικό κέντρο των τραπεζικών εργασιών στη Ζυρίχη. Στη διάρκεια

του ψυχρού πολέμου, το ενδιαφέρον των μυστικών υπηρεσιών στράφηκε σε νέους στόχους, όπως το Βερολίνο, η Βιέννη και το Χονγκ Κονγκ. Παράλληλα, η ανάδυση του Τρίτου Κόσμου με την εμφάνιση νέων χωρών, ιδίως στην Αφρική, άνοιξε καινούριο πεδίο αναμέτρησης. Οι προσπάθειες απόκτησης της μεγαλύτερης δυνατής επιρροής στα νεοϊδρυθέντα κράτη ενθάρρυνε την επέκταση των δραστηριοτήτων των μυστικών υπηρεσιών και σε νέους γεωγραφικούς προορισμούς, κυρίως στον παγκόσμιο Νότο, αλλά και την ένταση της δράσης τους στις ήδη παρακολουθούμενες ανταγωνιστικές μεγάλες δυνάμεις (Κουλουμπής, 2008, σελ. 236-237).

Η σύγχρονη κατάσταση του 21^{ου} αιώνα προσφέρει ακόμη πιο μοντέρνα πεδία κατασκοπευτικής δράσης, με την εμφάνιση νέων απειλών. Σε αυτές υπάγονται οι επονομαζόμενες ασύμμετρες απειλές, όπως η τρομοκρατία, η διεθνής δράση μεγάλων εγκληματικών οργανώσεων και η ευρύτατη εξάπλωση των πυρηνικών δυνατοτήτων σε περισσότερες χώρες (Hulnick, 2004).

Αντικατασκοπία

Οι ενεργητικές κατασκοπευτικές δραστηριότητες συμπληρώνονται από την παθητική δράση που στοχεύει στην εξουδετέρωση των προσπαθειών συλλογής πληροφοριών ξένων μυστικών υπηρεσιών. Η αμυντική αυτή ασπίδα είτε ανατίθεται σε ειδικές υπηρεσίες είτε εντάσσεται στις αρμοδιότητες της παραδοσιακής κατασκοπευτικής υπηρεσίας. Για παράδειγμα, στις ΗΠΑ η αποστολή αυτή είναι θεσμοθετημένο μέρος των αρμοδιοτήτων του Ομοσπονδιακού Γραφείου Ερευνών (Federal Bureau of Investigation, FBI).

Η δράση της κατασκοπίας και της αντικατασκοπίας συγκλίνουν σε αρκετές περιπτώσεις, δημιουργώντας ζητήματα αρμοδιότητας μεταξύ των διαφορετικών υπηρεσιών (στις ΗΠΑ, της CIA και του FBI). Η αποτελεσματικότητα της δράσης της αντικατασκοπίας στηρίζεται στη χρήση μυστικών πρακτόρων εκτός των εθνικών συνόρων, που θα μπορούν να διεισδύσουν στους μηχανισμούς συλλογής πληροφοριών του άλλου κράτους. Ως αποτέλεσμα, οι αμυντικές υπηρεσίες τελικά λειτουργούν μερικώς και στο εξωτερικό, συμπίπτοντας σε ένα βαθμό με τις επιθετικές.

Μυστικές δραστηριότητες

Παράλληλα με τη συλλογή πληροφοριών και την προστασία των κρατικών μυστικών, οι δραστηριότητες κατασκοπίας συμπεριλαμβάνουν και την καλυμμένη δράση, η οποία επιτελεί τον σημαντικό ρόλο της υλοποίησης πολιτικών σκοπών. Οι

εργασίες αυτές έχουν ιδιαίτερα επικίνδυνο χαρακτήρα και γι' αυτό ανατίθενται σε ξεχωριστά τμήματα, τα οποία λειτουργούν ανεξάρτητα μεταξύ τους, χωρίς να υπάρχει διαρροή πληροφοριών από τους μεν στους δε. Έτσι, προστατεύονται οι πράκτορες κάθε αποστολής και μειώνονται οι κίνδυνοι για την κάθε υπηρεσία. Το βασικό μειονέκτημα αυτού του συστήματος είναι η μεγάλη δυσκολία στο συντονισμό των διαφορετικών τμημάτων (Κουλουμπής, 2008, σελ. 240).

Στην πράξη, η καλυμμένη δράση παίρνει τη μορφή διείσδυσης ομάδων της χώρας-στόχου, με σκοπό την ώθησή τους σε κατευθύνσεις που εξυπηρετούν τα συμφέροντα της χώρας αποστολής. Τέτοιες ομάδες μπορεί να είναι πολιτικά κόμματα (είτε τα κυβερνόντα είτε από τη μεριά της αντιπολίτευσης), εργατικά συνδικάτα, φοιτητικοί σύλλογοι και εμπορικές οργανώσεις. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην κατάλληλη εκμετάλλευση των μέσων μαζικής ενημέρωσης, καθώς αυτά μπορούν να καθορίσουν τη στάση και ευρύτερου μέρους του πληθυσμού με τη μορφή προπαγάνδας.

Αυτού του είδους η κατασκοπευτική δράση είναι η πιο αμφιλεγόμενη, επειδή έχει πιο ενεργό χαρακτήρα από την απλή συλλογή πληροφοριών. Η αποκάλυψη μίας τέτοιας συνωμοσίας μπορεί να βλάψει βαθύτατα το κύρος όχι μόνο των άμεσα εμπλεκόμενων, αλλά και του ίδιου του κράτους από το οποίο προήλθε. Για την υπεράσπιση αυτής της επιλογής, χρησιμοποιείται συχνά ένα ρητορικό τέχνασμα: η καλυμμένη δράση παρουσιάζεται ως εναλλακτική στο ενδεχόμενο ένοπλης σύγκρουσης, οπότε είναι εμφανώς προτιμότερη. Αλλά το δίλημμα αυτό αγνοεί την ύπαρξη άλλων επιλογών στην πραγματικότητα των διεθνών σχέσεων, όπως είναι η επιδίωξη ενός αμοιβαίου συμβιβασμού μέσα από τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων (Κουλουμπής, 2008).

3.3.2. Οι μυστικοί πράκτορες

Το προφίλ των ανθρώπων που δουλεύουν για τις μυστικές υπηρεσίες παραμένει ένα ελκυστικό θέμα για το ευρύ κοινό. Στο χώρο της λογοτεχνίας, η σειρά βιβλίων του Βρετανού συγγραφέα Ian Fleming με ήρωα τον James Bond, πράκτορα 007 γνώρισε πολύ μεγάλη επιτυχία και οδήγησε στη δημιουργία μίας αντίστοιχα δημοφιλούς σειράς ταινιών που συνεχίζεται ακόμα. Η παρουσίαση των μυστικών πρακτόρων ως ατόμων με μοναδικές ικανότητες που περνάνε από τη μία συναρπαστική περιπέτεια στην επόμενη, δημιούργησε μία πολύ ενθουσιαστική εκδοχή της ζωής τους. Αντίθετα, ο

John Le Carre, στη σειρά μυθιστορημάτων του που ξεκίνησε με το *The Spy Who Came in from the Cold* προσπάθησε να δώσει μία νότα αληθοφάνειας στις ιστορίες αυτές, υιοθετώντας μία πιο ρεαλιστική προσέγγιση.

Ωστόσο, ανεξαρτήτως της φανταστικής εκδοχής των μυστικών πρακτόρων, στον πραγματικό κόσμο υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά που θεωρούνται απαραίτητα για την είσοδο κάποιου στις μυστικές υπηρεσίες. Πρώτον, είναι απαραίτητη η κατάλληλη μόρφωσή τους, καθώς η συλλογή πληροφοριών απαιτεί άριστη γνώση των σχετικών συνθηκών σε κάθε περίπτωση. Δεύτερον, είναι θετικό να έλκονται από την ισχύ και να την επιδιώκουν, αλλά δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να γοητεύονται από τα φώτα της δημοσιότητας, αφού αυτό είναι εντελώς αντίθετο με τη φύση της εργασίας των μυστικών υπηρεσιών. Τρίτον, είναι ιδιαίτερης σημασίας το να διακρίνεται από πατριωτισμό και την επιθυμία της διατήρησης του υπάρχοντος κοινωνικού περιβάλλοντος, καθώς οποιοδήποτε ανατρεπτικό στοιχείο μπορεί να υπονομεύσει την αποτελεσματικότητά τους ως κρατικών λειτουργών. Τέλος, η ιεραρχική οργάνωση των υπηρεσιών αυτών προϋποθέτει τη συμμόρφωση των πρακτόρων όλων των βαθμίδων στις εντολές που τους δίνουν οι ανώτεροί τους, οπότε όσοι προτιμούν την ανεξάρτητη δράση και τη λήψη σοβαρών πρωτοβουλιών σε βάρος της πειθαρχίας αποβάλλονται άμεσα από το αυστηρά δομημένο περιβάλλον των μυστικών υπηρεσιών (Κουλουμπής, 2008).

Παραδοσιακά, μία από τις πιο γνωστές περιπτώσεις πρακτόρων που κινούσε το ενδιαφέρον και του ευρύτερου κοινού είναι οι λεγόμενοι «*sleeper agents*», δηλαδή κατάσκοποι που τοποθετούνται στη χώρα ή στον οργανισμό που αποτελεί στόχο όχι για να αναλάβουν άμεσα κάποια αποστολή, αλλά για να λειτουργούν ως δυνητικό εργαλείο όταν ενεργοποιηθούν. Με τη μακρόχρονη ανενεργή και ακίνδυνη παραμονή τους στη χώρα-στόχο, οι *sleeper agents* ελπίζουν να αφομοιωθούν καλύτερα στην εκεί κοινωνία, οπότε η δράση τους θα είναι δυσκολότερο να κινήσει υποψίες όταν τελικά πραγματοποιηθεί (Wheeler, 2017).

Η ψηφιακή εποχή έχει αλλάξει ριζικά και αυτό το κομμάτι της ανθρώπινης εμπειρίας, ωθώντας τις μυστικές υπηρεσίες να υιοθετήσουν ένα διαφορετικό μοντέλο λειτουργίας από παλαιότερα. Η συγκέντρωση, ανάλυση και επεξεργασία πληροφοριών πλέον μπορεί να γίνεται διαδικτυακά, γεγονός που έχει αυξήσει δραματικά τον αριθμό ωρών που περνούν οι πράκτορες, όπως υπάλληλοι κρατικών υπηρεσιών, εργαζόμενοι σε εταιρίες ανάλυσης και μελέτης ρίσκου, εντός ενός γραφείου, μπροστά σε μία οθόνη

υπολογιστή για να επιτελέσουν την αποστολή τους με την καταγραφή, μελέτη και ανάλυση πληροφοριών. Τηρώντας την αμφίβολη ηθική της κατασκοπίας, πάντως, οι αναζητήσεις αυτές δε γίνονται πάντα εντελώς νομότυπα (Κάτσουρα, 2017).

Πέραν των πρακτόρων, που αποτελούν τη ραχοκοκαλιά του συστήματος οργάνωσης των μυστικών υπηρεσιών, σημαντικό ρόλο παίζουν και οι ξένοι αρωγοί. Η δράση αυτών διευκολύνεται από το γεγονός ότι έχουν την αντίστοιχη εθνικότητα της χώρας για την οποία συλλέγονται πληροφορίες, οπότε η παρουσία τους στα διάφορα πόστα που τους ανατίθενται θεωρείται φυσική και δεν εγείρει την καχυποψία που θα αντιμετώπιζε ένας αλλοδαπός. Η στρατολόγησή τους βασίζεται σε διάφορους λόγους, ανάλογα με την περίπτωση, που περιλαμβάνουν την ιδεολογική συμπάθεια προς το κράτος που τους προσλαμβάνει, την προσωπικότητά τους, αλλά και πιο πεζούς λόγους, όπως η ανταμοιβή ή ο εκβιασμός. Στο πλαίσιο του ιδεολογικά φορτισμένου κλίματος που κυριαρχούσε κατά την ψυχροπολεμική περίοδο, οι πολιτικές πεποιθήσεις ήταν από τα βασικά ερείσματα στα οποία βασίζονταν οι δύο συνασπισμοί για την ένταξη νέων ατόμων στο σύστημα. Μετά τη λήξη του ψυχρού πολέμου, το φαινόμενο αυτό σταδιακά φθίνει, χωρίς όμως να έχει εξαλειφθεί πλήρως.

3.4. Κριτικές κατά της κατασκοπίας

Η κατασκοπία δεν κατέχει τη θέση κοινώς αποδεκτού μέσου άσκησης εξωτερικής πολιτικής, με τους περισσότερους να τη θεωρούν, στην καλύτερη περίπτωση, ως ένα αναγκαίο κακό.

Η σύγχρονη πραγματικότητα, με την περιπλοκότητα που τη διακρίνει, μεταξύ άλλων λόγω των καταστροφικών απειλών που προέρχονται από τα πυρηνικά όπλα, καθιστά την ύπαρξη ορισμένων ηθικών κανόνων στην κατασκοπία σημαντικότερη από ποτέ. Σε αντίθεση με τις ηθικές αντιρρήσεις που είχαν εκφραστεί στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι οποίες χαρακτηρίζονταν περισσότερο από καθωσπρεπισμό παρά από ανησυχία για τις συνέπειες την αποκάλυψης των μυστικών εργασιών τους, η κυριότερη σημερινή απειλή είναι η ολική πυρηνική εξολόθρευση. Έτσι, έχει υποστηριχθεί ότι οι κατασκοπευτικές δραστηριότητες πρέπει να υπάγονται σε αυστηρούς κανόνες ηθικής, ειδικά όταν αφορούν πυρηνικές δυνάμεις, όπως στην περίπτωση της κατασκοπίας που διεξάγεται μεταξύ των ΗΠΑ και της Κίνας (Andrew, 2018).

Ωστόσο, ο προσδιορισμός των κανόνων στους οποίους θα πρέπει να υπακούει μία μυστική υπηρεσία αποδεικνύεται εξαιρετικά δυσχερές. Η απόκλιση μεταξύ της

παραδοσιακής (χριστιανικής) ηθικής, που υποστηρίζει την ειλικρίνεια, τη συνεργασία και την εμπιστοσύνη, και των θετικών για ένα μυστικό πράκτορα ιδιοτήτων, που περιλαμβάνουν το ψέμα, την παραπλάνηση και την προδοσία, καθιστά δύσκολη τη δημιουργία ενός συστήματος κανόνων για την «ηθική κατασκοπία». Σε αυτό το δίλημμα, ο Machiavelli είχε δώσει ξεκάθαρη απάντηση, διαχωρίζοντας την καθημερινή ηθική από τα χαρακτηριστικά που συνιστούν έναν καλό ηγέτη και υποστηρίζοντας ότι η κρατική δράση πρέπει να βασίζεται πάντα μόνο σε αυτά, δηλαδή τη δύναμη και την πονηριά (Machiavelli, 1532). Αλλά, η επιλογή αυτή δε φαίνεται τόσο συνετή σήμερα, με την πυρηνική απειλή να ελλοχεύει πίσω από κάθε πολιτικό ατόπημα.

Η αντίφαση αυτή περιπλέκεται ακόμη περισσότερο από το γεγονός ότι οι πράκτορες δεν αρκεί να επιλέξουν ένα από αυτά τα δύο είδη ηθικής, αλλά αντίθετα οφείλουν να τα εφαρμόζουν και τα δύο ταυτόχρονα, σε διαφορετικές κατευθύνσεις. Η δουλειά τους περιστρέφεται γύρω από την ικανότητά τους να παραπλανούν τους στόχους τους με οποιοδήποτε μέσο και παράλληλα να επιδεικνύουν τυφλή αφοσίωση στην πατρίδα και στους προϊσταμένους τους. Η παράλληλη συνύπαρξη αυτών των δύο εντελώς αντιφατικών χαρακτηριστικών τους κάνει να λειτουργούν πρακτικά ως διχασμένες προσωπικότητες. Η συζήτηση για το πώς μπορούν να συμφιλιωθούν εμπεριέχει πολλές φιλοσοφικές αρχές, όπως η θεωρία του «δίκαιου πολέμου» και η θεωρία του ωφελιμισμού, και βασίζεται κυρίως στη λογική ότι η χρήση ανήθικων μέσων μπορεί να δικαιολογηθεί εφόσον αποσκοπεί σε ηθικό σκοπό (Omand & Phythian, 2018).

Μία ακόμη κριτική που ασκείται κατά του συστήματος κατασκοπίας είναι το γεγονός ότι είναι ασυμβίβαστο με το δημοκρατικό πολίτευμα. Σε μία συνταγματική δημοκρατία οι δράσεις των μυστικών υπηρεσιών πρέπει να περιορίζονται από τον κρατικό μηχανισμό, η ισχύς του οποίου προέρχεται από το λαό. Η νομοθετική και η εκτελεστική εξουσία επιδιώκουν τη διασφάλιση ενός υψηλότερου βαθμού διαφάνειας, με την επιβολή κανόνων είτε προληπτικού είτε κατασταλτικού ελέγχου. Το πρόβλημα είναι ότι η εξισορρόπηση των δημοκρατικών επιταγών με τον υποχρεωτικά μυστικό χαρακτήρα των πληροφοριών για την ασφάλεια του κράτους είναι στην πράξη ένα εξαιρετικά δύσκολο έργο. Για τις ΗΠΑ, που θέλουν να προβάλλονται ως πρότυπο ηθικής χωρίς να θυσιάσουν την πρωτοκαθεδρία τους στη διεθνή σκηνή, το δίλημμα αυτό είναι ακόμη πιο έντονο (Κουλουμπής, 2008, σελ. 247).

Η κατασκοπία έχει επίσης ορισμένα ανεπιθύμητα αποτελέσματα που συνδέονται με το κλίμα παράνοιας που καλλιεργεί. Σχετικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του μακαρθισμού, που εισχώρησε σε όλες τις πτυχές της αμερικανικής κοινωνίας της ψυχροπολεμικής περιόδου, προκαλώντας την καχυποψία των ατόμων για όλους τους άλλους. Ο φόβος των κατασκόπων που παραμονεύουν παντού, περιμένοντας την κατάλληλη ευκαιρία για να καταστρέψουν τον κόσμο όπως τον γνωρίζουμε είχε διεισδύσει στην ψυχή των πολιτών όλου του κόσμου και ιδίως των δύο υπερδυνάμεων.

4. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΟΠΙΑ

4.1. Εισαγωγικά στοιχεία

Οι οικονομικοί δρώντες που επιδιώκουν τη μεγέθυνσή τους χρειάζεται να μπορούν να κατανοούν σε βάθος το περιβάλλον στο οποίο λειτουργούν, τόσο ως ενιαίο σύνολο όσο και ως άθροισμα των ειδικότερων επιμέρους στοιχείων του. Η γνώση, λοιπόν, όπως και στην περίπτωση της αμυντική πολιτικής, είναι ένας στρατηγικός παράγοντας μεγάλης αξίας, καθώς καθορίζει την ικανότητα των πολιτικών ηγετών να προσαρμόζονται κατάλληλα στις επικρατούσες συνθήκες. Βασικές μεταβλητές για την αξιολόγηση μίας πληροφορίας είναι η αξιοπιστία και ακρίβειά της και η αμεσότητα απόκτησής της από τους πολιτικούς παράγοντες. Η εκπλήρωση αυτών των προϋποθέσεων εντάσσεται στην αποστολή της οικονομικής κατασκοπίας.

Η οικονομική κατασκοπία ως παρακλάδι της κατασκοπίας εμφανίζει ορισμένες ιδιαιτερότητες, που την καθιστούν μοναδική. Πρώτον, φαίνεται να έχει αποκτήσει ένα κάπως πιο αποδεκτό status από άλλες μορφές κατασκοπίας, καθώς αντιμετωπίζεται ως κάτι φυσικό, με σχετικά μαθήματα να διδάσκονται σε πολλά μεγάλα πανεπιστήμια του δυτικού κόσμου. Αυτό το φαινόμενο συνδέεται και με τη μερική ιδιωτικοποίηση των υπηρεσιών κατασκοπίας, που έχουν μετατραπεί από αποκλειστική αρμοδιότητα των εμπορικών ακολούθων σε εργασίες που ανατίθενται κατά περίπτωση και στον ιδιωτικό τομέα. Δεύτερον, η ορολογία της παραδοσιακής κατασκοπίας, που στηρίζεται σε στρατιωτικές αρχές, δεν έχει ακριβή αντιστοίχιση με τους οικονομικούς όρους, καθώς οι έννοιες «εχθρός» ή «φίλος» είναι ιδιότητες στις οποίες δεν αναγνωρίζεται κάποια οικονομική αξία. Αυτά που βρίσκουν αντίκρισμα είναι οι λέξεις «ανταγωνιστής» και «συμμαχία» (η οποία στηρίζεται φυσικά σε αμοιβαία συμφέροντα και όχι ιδεολογική ή συναισθηματική συγγένεια) και η ιδέα των «στόχων προς επίτευξη» (Κάτσουρα, 2017).

4.2. Ορισμός οικονομικής κατασκοπίας

Η οικονομική κατασκοπία είναι δράση που στοχεύει στην απόκτηση πληροφοριών και τεχνογνωσίας. Έτσι, έχει συγκεκριμένα άμεσα θύματα, κατά κανόνα επιχειρήσεις που είναι κάτοχοι των σχετικών δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας ή ορισμένων επίμαχων εμπορικών μυστικών και αδιευκρίνιστα έμμεσους ενδιαφερόμενους, που επηρεάζονται από τη γενική πτωτική τάση της οικονομίας στην οποία εργάζονται.

Ο Samuel D. Porteous υποστηρίζει ότι οικονομική κατασκοπία είναι όταν *«μία κυβέρνηση ή εκπρόσωποι της χρησιμοποιεί παράνομα, μυστικά, εξαναγκαστικά ή παραπλανητικά μέσα ή διευκολύνει τη χρήση τέτοιων, προκειμένου να αποκτήσει πληροφορίες οικονομικού περιεχομένου»* (Porteous, 1993). Ο Bob Burton ορίζει την οικονομική κατασκοπία ως *«τις πληροφορίες που σχετίζονται με την έκταση και τη χρησιμοποίηση των φυσικών και ανθρώπινων πόρων και με τη βιομηχανική δυνατότητα των κρατών»* (Burton, 2005). Σε μεγάλο βαθμό, λοιπόν, στη θεωρία η οικονομική κατασκοπία αντιμετωπίζεται απλά ως το υποκατηγορία της κατασκοπίας, που εστιάζει συγκεκριμένα στον τομέα της οικονομίας.

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα του FBI, *«οικονομική κατασκοπία είναι η από ξένη δύναμη χρηματοδοτούμενη δραστηριότητα πληροφοριών που στρέφεται κατά της κυβέρνησης των ΗΠΑ ή κατά αμερικανικών εταιριών, οργανισμών ή ατόμων, που στοχεύει στην παράνομη και κρυφή επιρροή ευαίσθητων αποφάσεων οικονομικής πολιτικής ή στην παράνομη απόκτηση ευαίσθητων πληροφοριών οικονομίας και εμπορίου, πληροφοριών ιδιοκτησιακής οικονομίας ή κρίσιμης τεχνογνωσίας. Αυτή η κλοπή, που διεξάγεται με φανερές και κρυφές μεθόδους μπορεί να προσφέρει σε ξένες οντότητες καίριες πληροφορίες σε κλάσμα του πραγματικού κόστους της σχετικής έρευνας και ανάπτυξης, προκαλώντας σημαντικές οικονομικές απώλειες»* (FBI, 2018).

Από τον ορισμό αυτό γίνεται φανερή η έμφαση που δίνεται στο ρόλο που παίζει η οικονομική κατασκοπία στην υπονόμηση του θεμιτού ανταγωνισμού, γεγονός που στοιχειοθετεί ουσιαστική απόκλιση της πράξης από την προσέγγιση της θεωρίας. Στην πράξη, ως κύρια αρνητική συνέπεια της οικονομικής κατασκοπίας εμφανίζεται ειδικά η στρέβλωση των δεδομένων που συνιστούν το οικονομικό σκηνικό στο οποίο λειτουργούν οι κυβερνήσεις και οι εταιρίες. Όσοι επιστρατεύουν κατασκοπευτικές μεθόδους αποκτούν σημαντικό προβάδισμα έναντι των αντιπάλων τους, εξασφαλίζοντας πρόσβαση σε κρίσιμες πληροφορίες για τους ανταγωνιστές τους,

ενισχύοντας σημαντικά τη διαπραγματευτική τους θέση. Επίσης, επιδιώκουν την εύρεση πληροφοριών σχετικά με βιομηχανικά μυστικά, αποσκοπώντας στην εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων που προσφέρει αυτή η τεχνογνωσία χωρίς να χρειαστεί να αφιερώσουν τους απαραίτητους πόρους και τον απαιτούμενο χρόνο για να μπορέσουν να την πετύχουν οι ίδιοι.

4.3. Διαχωρισμός σε κατηγορίες

Ανάλογα με το πεδίο δράσης, η οικονομική κατασκοπία διακρίνεται σε δύο βασικά είδη: τη μακροοικονομική και τη μικροοικονομική. Όπως και στην οικονομική θεωρία, η ειδοποιός διαφορά μεταξύ των δύο είναι ότι η πρώτη ασχολείται με τις αποφάσεις και κινήσεις χωρών και κυβερνήσεων ενώ η δεύτερη μελετά τις δράσεις ατόμων και επιχειρήσεων. Έτσι, η μακροοικονομία εξετάζει τα οικονομικά προβλήματα, τη δομή, τη συμπεριφορά και τη λήψη αποφάσεων της οικονομίας ως σύνολο, αναλύοντας στοιχεία όπως το ΑΕΠ, η ανεργία, η παραγωγή και το διεθνές εμπόριο (Λιανός, 2015, σελ. 19). Η μικροοικονομία εστιάζει στη μελέτη της συμπεριφοράς ατόμων και επιχειρήσεων ως καταναλωτών και παραγωγών, ιδίως των αποφάσεων που σχετίζονται με το διαμοιρασμό των περιορισμένων πόρων (Marchant & Snell, 2007).

4.3.1. Μακροοικονομική κατασκοπία

Συνδυάζοντας τους ορισμούς των επιμέρους στοιχείων της, προκύπτει ότι η μακροοικονομική κατασκοπία αναφέρεται στις επιχειρήσεις των υπηρεσιών πληροφοριών εκ μέρους του επίσημου κράτους, που αποσκοπούν στη συλλογή πληροφοριών πάνω στις διεθνείς οικονομικές εξελίξεις για τη διευκόλυνση της εύρεσης των βέλτιστων αποφάσεων εσωτερικής και εξωτερικής οικονομικής πολιτικής (Κωνσταντόπουλος, 2010). Οι δράσεις αυτές στοχεύουν στην απόσπαση πληροφοριών της οικονομικής πολιτικής άλλων κρατών που δεν έχουν βγει ακόμη στο φως, όπως είναι η υποτίμηση του νομίσματος και η οργάνωση διαπραγματεύσεων για τη σύναψη εμπορικής συμφωνίας (Porteous, 1998).

Η επιλογή της μακροοικονομικής κατασκοπίας ως μεθόδου άσκησης πολιτικής είναι μία κρίσιμη κυβερνητική απόφαση με σοβαρά αποτελέσματα. Οι υπεύθυνοι χάραξης της εθνικής πολιτικής οφείλουν να εξετάζουν με μεγάλη προσοχή τις πιθανότητες επιτυχίας των κατασκοπευτικών δράσεων και τις ενδεχόμενες αρνητικές

συνέπειές τους πριν δώσουν εξουσιοδότηση για την υλοποίησή τους. Έτσι, οι αρμόδιοι ζυγίζουν κατά περίπτωση τα υπέρ και τα κατά μίας τέτοιας αποστολής.

Πλεονεκτήματα μακροοικονομικής κατασκοπίας

Οι στόχοι που επιδιώκει να επιτύχει η οικονομική κατασκοπία, που λειτουργούν ως κίνητρο για την απόφαση των πολιτικών ηγετών να καταφύγουν σε αυτή, είναι σε γενικές γραμμές τρεις: η επιθυμία των κρατών να συμβαδίζουν πάντοτε με τις νεότερες εξελίξεις και να μη μένουν εκτός των γεγονότων, η συμφέρουσα αναλογία κόστους-οφέλους και η πλεονεκτική θέση των μυστικών υπηρεσιών σε σχέση με τις υπόλοιπες δημόσιες υπηρεσίες (Κωνσταντόπουλος, 2010).

Αναλυτικότερα, πρώτος στόχος της διεξαγωγής οικονομικής κατασκοπίας είναι η αποτελεσματικότερη παρακολούθηση των οικονομικών και τεχνολογικών εξελίξεων ανά τον κόσμο, με την υπηρεσία πληροφοριών να δρα ως αρωγός των πολιτικών στη διαμόρφωση και λήψη των αποφάσεων οικονομικής πολιτικής. Η έγκαιρη ενημέρωση σχετικά με τις οικονομικές αποφάσεις άλλων κυβερνήσεων και με τις τελευταίες τεχνολογικές ανακαλύψεις είναι πολύτιμη βοήθεια στην άμεση και ορθή αντίδραση του κράτους στα νέα δεδομένα.

Δεύτερο στοιχείο που εξετάζεται είναι η αναλογία κόστους και οφέλους, με τις επιχειρήσεις οικονομικής κατασκοπίας να παίρνουν το πράσινο φως εφόσον το κέρδος υπολογίζεται ότι θα είναι αξιόλογα μεγαλύτερο από το κόστος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα κατασκοπευτικής δράσης που προσέφερε μεγάλη απόδοση με ελάχιστο κόστος ήταν η αποκάλυψη της επιχείρησης των Γαλλικών μυστικών υπηρεσιών το 1971, σχετικά με την εκμετάλλευση της πληροφορίας περί υποτίμησης του δολαρίου. Γενικότερα, περιπτώσεις χαμηλού απαιτούμενου κεφαλαίου που αποφέρει μεγάλο κέρδος είναι η απόφαση για την κλοπή οικονομικών, τεχνολογικών και επιστημονικών πληροφοριών αντί για την επένδυση στην πρωτότυπη δημιουργία τους μέσω χρηματοδότησης της έρευνας και ανάπτυξης, καθώς η απόσπαση έτοιμων πληροφοριών είναι κατά πολύ φθηνότερη της σταδιακής ανάπτυξής τους.

Ο τρίτος παράγοντας είναι απόρροια της φύσης των μυστικών υπηρεσιών ως κλάδου της δημόσιας διοίκησης που, λόγω της δομής και της αποστολής τους είναι η καταλληλότερη κυβερνητική υπηρεσία για τη συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών. Έχοντας αποκλειστική πρόσβαση σε κρυφές πηγές και ειδικές μεθόδους, οι υπηρεσίες πληροφοριών έχουν ένα σαφές συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες υπηρεσίες

του κράτους. Έτσι, μία αποστολή που εμπεριέχει τη συλλογή και ανάλυση πληροφοριών δε συμφέρει να ανατεθεί στο Υπουργείο Οικονομικών ή Εμπορίου, αλλά στις μυστικές υπηρεσίες, που έχουν την απαραίτητη υποδομή για να τη φέρουν σε πέρας γρήγορα, αξιόπιστα και αποτελεσματικά (Κωνσταντόπουλος, 2010).

Επομένως, οι επιχειρήσεις μακροοικονομικής κατασκοπίας είναι πρακτικά επιβεβλημένες για τα κράτη που επιθυμούν να διατηρήσουν ή και να βελτιώσουν τη θέση τους στο διεθνές οικονομικό στερέωμα. Αυτό συμβαίνει διότι, όπως προκύπτει από το συνδυασμό των τριών κινήτρων που αναλύθηκαν, η παρακολούθηση των τελευταίων εξελίξεων, που είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της οικονομικής ισχύος ενός κράτους, είναι φθηνότερη και αποδοτικότερη όταν παίρνει τη μορφή οικονομικής κατασκοπίας στο πλαίσιο δράσης των κρατικών υπηρεσιών πληροφόρησης.

Μειονεκτήματα μακροοικονομικής κατασκοπίας

Ωστόσο, παρά τα θετικά στοιχεία της, είναι εμφανές ότι στην πράξη η μακροοικονομική κατασκοπία δεν έχει αντικαταστήσει πλήρως όλες τις άλλες μεθόδους κρατικής δράσης. Αιτία αυτού είναι το ότι υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες που αποθαρρύνουν τα κράτη από την κατάχρησή της. Αυτά τα αντικίνητρα διακρίνονται σε δύο είδη, αυτά που σχετίζονται με τη διπλωματία και αυτά που σχετίζονται με την ίδια την οργάνωση των υπηρεσιών πληροφοριών.

Η διακρατική πολιτική είναι ένας τομέας που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα εύθραυστες καταστάσεις, οι οποίες μπορούν να ανατραπούν πολύ εύκολα ανά πάσα στιγμή και για οποιοδήποτε λόγο. Στο πλαίσιο της ευαίσθητης ισορροπίας που επιδιώκεται κατά την άσκηση διμερούς ή πολυμερούς διπλωματίας, η μακροοικονομική διπλωματία μπορεί να λειτουργήσει ως εμπόδιο που υπονομεύει τις προσπάθειες εύρεσης μίας αμοιβαία συμφέρουσας λύσης, διαλύοντας το κλίμα εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών και επιδεινώνοντας τις σχέσεις μεταξύ τους. Αυτή η ατμόσφαιρα καχυποψίας επικρατεί ακόμη και στις σχέσεις μεταξύ κρατών που θεωρούνται σύμμαχοι, αφού τα οικονομικά και η κατασκοπία δε διακρίνουν μεταξύ εχθρών και φίλων. Οι συμμαχικές δυνάμεις παραμένουν επιφυλακτικές και αποφεύγουν να μοιράζονται τις οικονομικές και τις εμπορικές πληροφορίες που έχουν στη διάθεσή τους, γεγονός που αυξάνει τις πιθανότητες κατασκοπίας μεταξύ συμμάχων. Ο πρωταγωνιστικός ρόλος που παίζει η οικονομία στη σύγχρονη διεθνή

πραγματικότητα καθορίζει αυτή την αυτονομιστική στάση των κρατών τόσο αμυντικά, με την προσεκτική προστασία των πληροφοριών τους, όσο και επιθετικά, με τη συνεχή προσπάθεια απόσπασης πληροφοριών από όλα τα άλλα κράτη (Porteous, 1993).

Ο δεύτερος περιορισμός στην κατά τα λοιπά απεριόριστη δράση της μακροοικονομικής κατασκοπίας είναι η φύση των υπηρεσιών πληροφοριών. Ορισμένοι θεωρητικοί αναλυτές, όπως ο Stanley Kober του Cato Institute και κάποιοι ενεργοί πολιτικοί, όπως ο Michael Herman, τότε βοηθός του Υπουργού Άμυνας των ΗΠΑ, υποστηρίζουν ότι οι υπηρεσίες πληροφοριών δημιουργήθηκαν στον τομέα της εθνικής ασφάλειας και σε αυτόν πρέπει να περιορίζεται η δράση τους και σήμερα. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, η οποία δίνει προτεραιότητα στην πολιτική και στρατιωτική ασφάλεια επί της οικονομικής, σκοπός της ίδρυσης των υπηρεσιών πληροφοριών δεν ήταν η μελέτη της διεθνούς οικονομίας, αλλά η προστασία της ασφάλειας του κράτους. Η συλλογή και διεξοδική ανάλυση πληροφορικών και δεδομένων οικονομικής φύσης τους αποσπά από την κεντρική αποστολή τους και πρέπει να ανατίθεται σε άλλους, πιο αρμόδιους, φορείς (Κωνσταντόπουλος, 2008).

Συνοψίζοντας, οι επιχειρήσεις μακροοικονομικής κατασκοπίας πραγματοποιούνται βάσει αντίστοιχων εντολών της πολιτικής ηγεσίας, η οποία λαμβάνει τις σχετικές αποφάσεις της ζυγίζοντας τα κίνητρα και τα αντικίνητρα για την ανάληψη τέτοιων δράσεων. Στην ανάλυσή της, οφείλει να λάβει υπόψη τόσο τα άμεσα οφέλη που ελπίζει ότι θα αποκομίσει όσο και τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα που θα έχει η χρήση κατασκοπευτικών τακτικών στο επίπεδο ισχύος του κράτους αλλά και στις σχέσεις του με τα υπόλοιπα κράτη.

4.3.2. Μικροοικονομική κατασκοπία

Αντίστοιχα με τη μακροοικονομική, η μικροοικονομική κατασκοπία έχει σαν στόχο τη δημιουργία οικονομικών πλεονεκτημάτων για τους πολίτες του κράτους που την υλοποιεί. Μέσω των μυστικών υπηρεσιών της, η κυβέρνηση συλλέγει και αναλύει πληροφορίες οικονομικού ενδιαφέροντος για να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα των εγχώριων εταιριών (Evans, 1994). Οι επιχειρήσεις που επωφελούνται είναι κατά κανόνα πολυεθνικές εταιρίες, δηλαδή εταιρίες που δραστηριοποιούνται και σε τουλάχιστον άλλη μία χώρα, όπου διατηρούν εγκαταστάσεις για την παραγωγή, διαφήμιση και διανομή των προϊόντων τους (Cohn, 2016, σελ. 415). Κατά την περιεκτική διατύπωση του James Woolsey, πρώην Γενικού Διευθυντή της CIA

(Director of Central Intelligence, DCI) πρόκειται για την «κατασκοπία εναντίον ξένων επιχειρήσεων προς όφελος των εγχώριων επιχειρήσεων» (Evans, 1994).

Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται μία σύνδεση μεταξύ των εταιριών και της κυβέρνησης, που καθίστανται κατά κάποιο τρόπο συνεργάτες στις κοινές προσπάθειές τους να υπερβούν τους ανταγωνιστές τους (Κωνσταντόπουλος, 2010). Λόγω αυτής της ιδιόρρυθμης συνεργασίας, η στάση που τηρείται από κάθε κράτος ως προς τη μικροοικονομική κατασκοπία επηρεάζεται από την εικόνα που έχει η κοινωνία του για τη σχέση μεταξύ της Πολιτείας και των πολιτών της, συμπεριλαμβανομένων και των επιχειρήσεων. Για κάποιους η στήριξη των εγχώριων εταιριών με την παροχή χρήσιμων πληροφοριών είναι αρμοδιότητα, αν όχι υποχρέωση, του κράτους.

Η μικροοικονομική κατασκοπία, ως δράση της κυβέρνησης που αποφέρει άμεσα οφέλη μόνο υπέρ ιδιωτικών εταιριών, δικαιολογείται βάσει του κεντρικού ρόλου των εταιριών στην ακμή της εθνικής οικονομίας. Οι πολυεθνικές εταιρίες λειτουργούν ευεργετικά για την κοινωνία που τους φιλοξενεί, δημιουργώντας μεγάλο αριθμό θέσεων εργασίας και προσθέτοντας αξία στην εγχώρια οικονομία με την αξιοποίηση της παραγωγικότητας του εργατικού δυναμικού και του κεφαλαίου. Σε γενικό επίπεδο, συμβάλλουν στην άνοδο του επιπέδου διαβίωσης του κράτους και καλλιεργούν ένα κλίμα ευνοϊκό για την καινοτομία και για τις επενδύσεις (εγχώριες ή ξένες), ενισχύοντας τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη του τόπου (Porteous, 1994, σελ. 736).

Επομένως, η προστασία των συμφερόντων των πολυεθνικών εταιριών είναι άμεσα συνδεδεμένη με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων του κράτους, το οποίο λαμβάνει μέτρα για τη διατήρηση και βελτίωση του επενδυτικού του κλίματος. Η έλλειψη επαγρύπνησης έναντι σε προσπάθειες οικονομικής κατασκοπίας μπορεί να έχει εξαιρετικά επιβλαβή αποτελέσματα στο επενδυτικό περιβάλλον του, αφού θα φαίνεται ότι δεν κάνει ό,τι μπορεί για τη στήριξη της οικονομίας του (Porteous, 1994, σελ. 736).

Πλεονεκτήματα μικροοικονομικής κατασκοπίας

Οι λόγοι που λειτουργούν υπέρ της μικροοικονομικής κατασκοπίας, που παρέχουν στους πολιτικούς δρώντες κίνητρο χρήσης της, χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, η πρώτη εκ των οποίων είναι οι αμιγώς οικονομικοί λόγοι. Το δεύτερο είδος περιλαμβάνει τους παράγοντες που απορρέουν από τη φύση των υπηρεσιών πληροφοριών ως κυβερνητικών οργανισμών και αναλύθηκε παραπάνω, καθώς

βασίζεται σε κίνητρα που είναι πανομοιότυπα με αυτά υπέρ της μακροοικονομικής κατασκοπίας. Γίνεται, δηλαδή εμφανές ότι το συγκριτικό πλεονέκτημα των μυστικών υπηρεσιών έναντι των άλλων κυβερνητικών οργάνων που τις ευνοεί σε εκείνη την περίπτωση ισχύει και για τη μικροοικονομική κατασκοπία (Κωνσταντόπουλος, 2008, σελ. 359).

Σύμφωνα με τον καθηγητή James A. Brander, η καθαρά οικονομική διάσταση των προτερημάτων της μικροοικονομικής κατασκοπίας μπορεί να στηριχθεί σε τρεις διαφορετικές επεξηγηματικές βάσεις (Brander, 1998).

Το πρώτο επιχείρημα που επικαλείται προκύπτει από τη Στρατηγική Εμπορικής Πολιτικής (Strategic Trade Policy, STP), που ορίζεται ως *«προσπάθεια του κράτους να αλλάξει το διεθνές στρατηγικό περιβάλλον έτσι που να δίνει ορισμένα πλεονεκτήματα στις ολιγοπωλιακές εταιρίες της χώρας καταγωγής»* (Gilpin, 1995, σελ. 262), η οποία είναι γνωστή και ως Στρατηγική Εμπορικής Θεωρίας (Strategic Trade Theory), που είναι *«η ρεαλιστική θεωρία ότι ένα κράτος μπορεί να τροποποιήσει το συγκριτικό του πλεονέκτημα σε σχέση με άλλα κράτη μέσω στοχευμένης βιομηχανικής πολιτικής. Το κράτος τείνει να ευνοεί επιχειρήσεις με πλεονεκτήματα στην έρευνα και ανάπτυξη, στην τεχνολογία, στις οικονομίες κλίμακας και στην ισχύ αγοράς»* (Cohn, 2016, σελ. 417).

Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι το διεθνές εμπόριο όπως έχει διαμορφωθεί αντανακλά όχι μόνο τα μόνιμα αλλά και τα προσωρινά πλεονεκτήματα των εξαγωγικών χωρών. Στα δεύτερα εντάσσονται τα αποτελέσματα του ατελούς ανταγωνισμού, των οικονομιών κλίμακας, της συσσώρευσης εμπειρίας και της τεχνολογικής εξέλιξης, δηλαδή στοιχείων που δεν έχουν υλική υπόσταση, αλλά αντιστοιχούν γενικά στην αφηρημένη έννοια της γνώσης. Έτσι, είναι πολύ εύκολο να περάσουν τα σύνορα και να αξιοποιηθούν και από άλλα κράτη, ανταγωνιστές του πρώτου.

Οι θιασώτες της STP, λοιπόν, ενθαρρύνουν τις κυβερνήσεις να δράσουν άμεσα για να εκμεταλλευτούν το υπάρχον και εξελισσόμενο στρατηγικό περιβάλλον, επισημαίνοντας ότι η οικονομική ανάπτυξη της κάθε χώρας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την τεχνολογική πρόοδο και ότι αρκεί η δραστηριοποίηση ορισμένων μόνο βιομηχανιών για την επίτευξη υπερκερδών που θα προκαλέσουν θετικές επιδράσεις στο σύνολο της οικονομίας (Κωνσταντόπουλος, 2010, σελ. 332-336). Η κρατική δράση που προτείνεται παίρνει τη μορφή της παροχής κυβερνητικής βοήθειας με εστιασμένες επιχορηγήσεις σε εγχώριες επιχειρήσεις στρατηγικής σημασίας. Όπως

αναφέρθηκε και παραπάνω, αυτή η στήριξη των καίριων επιχειρήσεων της χώρας θα έχει ευνοϊκή επίδραση στο σύνολο της εθνικής οικονομίας.

Με το δεύτερο επιχείρημα του, ο Brander αντιμετωπίζει την πληροφορία ως «δημόσιο αγαθό» το οποίο οι κυβερνήσεις υποχρεούνται να παρέχουν στους πολίτες τους. Ως δημόσια θεωρούνται τα αγαθά «που όλοι απολαμβάνουν από κοινού με την έννοια ότι η κατανάλωση του αγαθού από κάθε άτομο δεν προκαλεί μείωση της κατανάλωσης του ίδιου αγαθού από οποιοδήποτε άλλο άτομο» (Samuelson, 1954). Υπάρχουν δύο ουσιώδεις ιδιότητες που χαρακτηρίζουν τα δημόσια αγαθά: ο μη ανταγωνιστικός και ο μη αποκλειστικός τους χαρακτήρας. Άρα, η πληροφορία μπορεί να ενταχθεί σε αυτή την κατηγορία αγαθών μόνο σε πολύ συγκεκριμένες περιπτώσεις, καθώς αν και πληροί την πρώτη προϋπόθεση, αφού δεν εξαντλείται από τη χρήση, δεν καλύπτει πάντα τη δεύτερη. Ο περιορισμός του αριθμού των ατόμων που έχουν πρόσβαση σε μία πληροφορία είναι κατά κανόνα εφικτός. Όταν είναι αδύνατος, τότε η πληροφορία μπορεί να χαρακτηριστεί κατ'εξάιρεση ως δημόσιο αγαθό (Κωνσταντόπουλος, 2008, σελ. 337).

Το τρίτο επιχείρημα του Brander υπέρ της χρήσης μικροοικονομικής κατασκοπίας είναι πιο περίπλοκο και η διεξοδική ανάλυσή του διαφεύγει των σκοπών της παρούσας εργασίας. Συνοπτικά μόνο αναφέρεται ότι ο Brander χρησιμοποιεί την έννοια της «αστυνόμησης» για να εξηγήσει την οικονομική λογική της μικροοικονομικής κατασκοπίας. Το σκεπτικό του χωρίζεται σε δύο λογικά βήματα: πρώτον, ο δημόσιος τομέας είναι ο καταλληλότερος πάροχος υπηρεσιών αστυνόμησης και, δεύτερον, η οικονομική αντικατασκοπία μπορεί να εξηγηθεί αποτελεσματικά βάσει αυτού του επιχειρήματος (Κωνσταντόπουλος, 2008, σελ. 338-339).

Μειονεκτήματα μικροοικονομικής κατασκοπίας

Όμως και στην περίπτωση της μικροοικονομικής κατασκοπίας δεν απουσιάζουν τα προβλήματα, δύο εκ των οποίων (τα σχετικά με τη διπλωματία και τη φύση των υπηρεσιών πληροφοριών) συμπίπτουν πλήρως με τα μειονεκτήματα της άσκησης μακροοικονομικής κατασκοπίας που αναφέρθηκαν παραπάνω. Πέραν αυτών, οι εχθροί της μικροοικονομικής κατασκοπίας επικαλούνται άλλα τέσσερα επιχειρήματα, οικονομικής, νομικής, πρακτικής και επιχειρηματικής φύσης, οπότε συνολικά διατυπώνονται έξι αντιρρήσεις σε βάρος της (Κωνσταντόπουλος, 2008).

Όπως η μακροοικονομική, έτσι και η μικροοικονομική κατασκοπία μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στη διπλωματική συνεργασία των κρατών. Ο συνδυασμός συνεργατικής πολιτικής και προσπάθειας φιλικής προσέγγισης με την παράλληλη κατασκοπευτική δράση κατά του ίδιου κράτους μπορεί να πραγματοποιηθεί εξαιρετικά δύσκολα και αυτό μόνο εφόσον δεν έχει αποκαλυφθεί η προσπάθεια κατασκοπίας. Η εμπλοκή και φορέων του ιδιωτικού τομέα σε αυτό το σύστημα περιπλέκει περαιτέρω την κατάσταση, με αποτέλεσμα την ύπαρξη ενός ισχυρού αντικινήτρου για την προσφυγή στη μικροοικονομική κατασκοπία.

Οι υπερασπιστές της καθαρής κατασκοπευτικής δράσης των υπηρεσιών πληροφοριών εγείρουν ενστάσεις στην επέκταση των αρμοδιοτήτων τους και στη συλλογή και ανάλυση οικονομικών πληροφοριών. Πέραν αυτού του διλήμματος επί των πραγμάτων που ανήκουν στα κύρια καθήκοντα της υπηρεσίας, διαφωνία που ανακύπτει και στους κόλπους της μακροοικονομικής κατασκοπίας, η μικροοικονομική εμπεριέχει και άλλους κινδύνους. Ο βασικότερος είναι το ενδεχόμενο άσκησης πίεσης από τις ενδιαφερόμενες εταιρίες στις υπηρεσίες πληροφοριών ή σε μεμονωμένους πράκτορές τους, κάτι που μπορεί να αποδειχθεί γενεσιουργός αιτία μεγάλης διαφθοράς.

Πρωτότυπη κριτική κατά της μικροοικονομικής κατασκοπίας προέρχεται από το χώρο της οικονομικής θεωρίας, και ειδικότερα της προσέγγισης του φιλελευθερισμού, που προβάλλει την ελεύθερη αγορά ως το ιδανικότερο σύστημα οικονομικής οργάνωσης της κοινωνίας (Cohn, 2016, σελ. 77). Για τους υποστηρικτές αυτής της άποψης, η συμβολή του κράτους στην εταιρική συλλογή πληροφοριών στρεβλώνει τα δεδομένα του ισότιμου ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών. Οι επικριτές της μικροοικονομικής κατασκοπίας εξισώνουν χαρακτηριστικά τα αποτελέσματά της με την παροχή κρατικών επιχορηγήσεων. Ουσιαστικά, κατηγορούν τις κυβερνήσεις ότι προκαλούν στρεβλώσεις στην ομαλή λειτουργία της αγοράς, επιβραβεύουν την αντιγραφή αντί της καινοτομίας και ευνοούν αναποτελεσματικούς παραγωγούς σε βάρος των καταναλωτών. Συνολικά, οι επικριτές της μικροοικονομικής κατασκοπίας θεωρούν λάθος την προσέγγιση του οικονομικού ανταγωνισμού ως απειλής που πρέπει να αντιμετωπιστεί, υποστηρίζοντας ότι είναι απαραίτητο και ευπρόσδεκτο στοιχείο οικονομικής ανάπτυξης. Θεωρούν ότι οι μόνοι που επωφελούνται από τη μικροοικονομική κατασκοπία είναι επιχειρήσεις στα πρόθυρα χρεοκοπίας και μη ανταγωνιστικές εταιρίες, οι οποίες αντί να παραχωρήσουν τη θέση τους σε νέες, βιώσιμες επιχειρήσεις, θα αποκτήσουν την απαραίτητη δύναμη να δημιουργήσουν

ομάδες πίεσης υπέρ της εφαρμογής τέτοιων μέτρων προστατευτισμού. Επομένως, σύμφωνα με τα βασικά διδάγματα του φιλελευθερισμού, η μικροοικονομική κατασκοπία δημιουργεί πολύ περισσότερα προβλήματα απ'όσα επιλύει, υπονομεύοντας τη λειτουργία της αγοράς, αποδυναμώνοντας το διεθνές εμπόριο, αποθαρρύνοντας τις επενδύσεις και την καινοτομία και προστατεύοντας μη ανταγωνιστικούς εγχώριους παραγωγούς σε βάρος των καταναλωτών και των φορολογούμενων (Porteous, 1998).

Ένα ακόμη θέμα είναι τα νομικά προβλήματα που ανακύπτουν. Γενικά, η κατασκοπία δεν ασχολείται με τις δικανικές λεπτότητες, αφού λειτουργεί στο σχετικά άνομο επίπεδο των διεθνών σχέσεων, αλλά στη μικροοικονομική εκδοχή της, η οποία αφορά εταιρίες και απλούς πολίτες, η νομική κατάσταση περιπλέκεται. Για παράδειγμα, λόγω της πολυπολιτισμικότητας που χαρακτηρίζει τις πολυεθνικές εταιρίες, υπάρχει ο κίνδυνος μία μυστική υπηρεσία να χρειαστεί να κατασκοπεύσει πολίτη της χώρας της ο οποίος εργάζεται σε ξένη εταιρία. Μία τέτοια κίνηση ενδέχεται να είναι αντισυνταγματική ή να έρχεται σε σύγκρουση με διεθνείς συμβάσεις που έχει επικυρώσει το ενδιαφερόμενο κράτος. Επιπλέον, το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας καταπατάται κατά κόρον, καθώς βασικός στόχος της οικονομικής κατασκοπίας είναι οι πατέντες. Τέλος, πίσω από κάθε μικροοικονομική κατασκοπευτική δράση παραμονεύει ο κίνδυνος άσκησης αγωγών σε βάρος της κυβέρνησης που απέσπασε τις πληροφορίες χωρίς την υποβολή αποζημίωσης (Κωνσταντόπουλος, 2008, σελ. 368).

Ένας ακόμη παράγοντας που λειτουργεί αποτρεπτικά είναι η περιπλοκότητα της κατάστασης, που προκαλεί μία σειρά από πρακτικά προβλήματα σε κάθε αποστολή. Η εφαρμογή του θεωρητικού πλαισίου άσκησής τους, στον περιορισμένο βαθμό που υπάρχει και αυτό, είναι εξαιρετικά δύσκολη. Κρίσιμα ερωτήματα, όπως οι τομείς της οικονομίας και οι επιχειρήσεις που θα αφορά η αποστολή και θα ευεργετηθούν ή θα πληγούν από αυτή δεν έχουν εύκολες απαντήσεις. Η θέση ενιαίων κριτηρίων για την ομοιόμορφη εφαρμογή της πολιτικής είναι πρακτικά αδύνατη, καθώς θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη αναρίθμητους παράγοντες και να προβλέψει μελλοντικές καταστάσεις, ενώ δεν είναι και εμφανές ποια υπηρεσία θα είχε αυτή την αρμοδιότητα. Εξάλλου, με το σημερινό βαθμό παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, ακόμη και φαινομενικά εύκολα ζητήματα γίνονται πολύπλοκο, όπως η διάκριση μεταξύ «εγχώριων» και «αλλοδαπών» επιχειρήσεων (Κωνσταντόπουλος, 2008, σελ. 371).

Τέλος, είναι τα αντικίνητρα που σχετίζονται με την αρνητική στάση της επιχειρηματικής κοινότητας σε σχέση με τη μικροοικονομική κατασκοπία. Οι επιχειρηματίες έχουν πολλούς λόγους να είναι διστακτικοί, στάση που πηγάζει από την αβεβαιότητα της επιτυχούς διεκπεραίωσης μίας αποστολής, από τον κίνδυνο αντιποίνων εάν αυτή αποκαλυφθεί και από το φόβο στιγματισμού που συνοδεύει κατά κανόνα όσους συνεργάζονται με τις υπηρεσίες πληροφοριών (Κωνσταντόπουλος, 2008, σελ. 381).

Συνοψίζοντας, η απόφαση της πολιτικής ηγεσίας για την πραγματοποίηση αποστολών μικροοικονομικής κατασκοπίας προκύπτει μόνο αφού εξετάσει τα υπέρ και τα κατά μίας τέτοιας επιχείρησης. Η εμπλοκή πολιτών και μεγάλων εταιριών στον ούτως ή άλλως ευαίσθητο τομέα της κατασκοπίας σημαίνει ότι τα κράτη έχουν περισσότερους λόγους να αποφεύγουν ή τουλάχιστον να περιορίζουν την ανάμειξή τους σε τέτοιου είδους περιπέτειες.

4.4. Μέθοδοι οικονομικής κατασκοπίας

Για τη συλλογή πληροφοριών οικονομικής φύσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν πολλά διαφορετικά εργαλεία. Η ταχύτερη εξάπλωση των νέων τεχνολογιών σε όλους τους τομείς των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της οικονομίας, έχει στρέψει το ενδιαφέρον των μυστικών υπηρεσιών στις δυνατότητες που προσφέρει η πληροφορική και ιδίως το διαδίκτυο. Το hacking και το phishing είναι από τους πιο δημοφιλείς τρόπους διεϊσδυσης μέσω υπολογιστή σε απόρρητες πληροφορίες και κρατικά ή βιομηχανικά μυστικά (Κωνσταντόπουλος, 2008).

Το hacking, δηλαδή η παράνομη πρακτική εισβολής στο ηλεκτρονικό σύστημα του θύματος, που συνήθως είναι εταιρίες, δημόσιοι οργανισμοί, τράπεζες ή επιχειρήσεις, είναι μία χρήσιμη μέθοδος κλοπής πολύτιμων δεδομένων, η οποία δεν είναι απαραίτητα παράνομη. Όπως συμβαίνει συχνά στις σχέσεις μεταξύ τεχνολογίας και δικαίου, η νομοθεσία τρέχει πίσω από τις τεχνολογικές εξελίξεις χωρίς να μπορεί να τις προλάβει, με αποτέλεσμα το σχετικό νομικό πλαίσιο να κρίνεται δραματικά ανεπαρκές για την αποτροπή κυβερνοεπιθέσεων. Ενώ οι διαδικτυακές επιθέσεις έχουν πλέον μακρά, για τεχνολογικά δεδομένα, ιστορία, η νομική πλευρά ακόμη δεν έχει κατασταλάξει σε έναν ορισμό για τις βασικότερες έννοιες, όπως είναι η «εισβολή» στην οποία προβαίνει ένας hacker, και αδυνατεί να ιεραρχήσει τις επιθέσεις μέσω

υπολογιστή σε σχέση με τη φυσική εισβολή σε περικλειστο χώρο. Έτσι, είναι πρακτικά αδύνατη η επίλυση και των βασικών ζητημάτων, που είναι ξεκάθαρα πιο ακανθώδη, ιδίως το ερώτημα του ποιος φέρει το βάρος της ευθύνης για την παραβίαση. Κυριότεροι υπαίτιοι σε μία τέτοια υπόθεση θεωρούνται ο εκδότης του λογισμικού, ο υπεύθυνος πληροφοριακών συστημάτων ή οι χρήστες του λογισμικού, ιδίως εάν έδρασαν απρόσεκτα. Αλλά ακόμη και εάν μπορέσει να εντοπιστεί συγκεκριμένος υπεύθυνος, πράγμα εξαιρετικά σπάνιο, το διεθνές σύστημα αδυνατεί να τον τιμωρήσει ή και να τον αποτρέψει από την επανάληψη παρόμοιων δράσεων, αφού δεν υπάρχει το απαραίτητο νομικό έρεισμα για την επιβολή μίας τέτοιας ποινής (Κάτσουρα, 2017).

Η τεχνική phishing, δηλαδή το ηλεκτρονική «ψάρεμα» πληροφοριών από ανύποπτους χρήστες του διαδικτύου, είναι μία άλλη εξαιρετικά εξαπλωμένη μορφή ηλεκτρονικής κατασκοπίας (Digital Fortress, 2021). Όπως και στην περίπτωση του hacking, το νομικό πλαίσιο δεν αρκεί για να προστατεύσει τα θύματα από αντίστοιχες επιθέσεις. Έτσι, η ανάγκη λήψης πρωτοβουλιών για την προφύλαξη του σχετικού λογισμικού είναι ανάλογη της αξίας των προστατευόμενων πληροφοριών, με την περίπτωση των κρατικών μυστικών να αποτελεί το αποκορύφωμα του απαιτούμενου επιπέδου ασφάλειας.

Οι κυβερνοεπιθέσεις που στρέφονται κατά κρατών ή μεγάλων πολυεθνικών εταιριών, ανεξαρτήτως μορφής, είναι ιδιαίτερα εκλεπτυσμένες και σε πολλές περιπτώσεις δε γίνονται καν αντιληπτές από το θύμα. Επίσης, οι θύτες έχουν μεγαλύτερη ποικιλία κινήτρων από τους συνηθισμένους πράκτορες. Η κρατική κατασκοπία κατά κανόνα περιορίζεται στη λήψη και αξιοποίηση ορισμένων πληροφοριών. Αντίθετα, οι αποκεντρωμένοι δρώντες μπορεί να έχουν διαφορετικούς σκοπούς, όπως είναι ο εκβιασμός ή η λήψη λύτρων. Σε ένα τόσο χαοτικό τοπίο είναι αδύνατο να διακρίνει κανείς με σιγουριά τις επιθέσεις που γίνονται μόνο για προσωπικό κέρδος από αυτές που έχουν την υποστήριξη κάποιας ανταγωνιστικής κυβέρνησης.

3. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: οικονομική κατασκοπία μεταξύ ΗΠΑ και Κίνας

5.1. Σύντομη Ιστορική Αναδρομή

Οι σύγχρονες σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ και Κίνας έχουν τις ρίζες τους στις εξελίξεις του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Μετά την επικράτηση των κομμουνιστών υπό το Mao Zedong στον κινεζικό εμφύλιο το 1949, οι εθνικιστές με ηγέτη τον Chiang Kai-shek κατέφυγαν στην Ταϊβαν όπου οργάνωσαν μία δεύτερη κυβέρνηση. Οι ΗΠΑ, στο πλαίσιο της αντικομμουνιστικής πολιτικής που διέκρινε τις αποφάσεις τους κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν την κομμουνιστική κυβέρνηση της ηπειρωτικής Κίνας και αντιμετώπιζαν την κυβέρνηση της Ταϊβαν ως τη μόνη εκπρόσωπο του κινεζικού λαού. Έτσι, είχαν συνάψει διπλωματικές σχέσεις μόνο με την Ταϊβαν, ενώ και η μόνιμη θέση της Κίνας στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ είχε αντιπρόσωπο από την Ταϊβαν.

Η κομμουνιστική Κίνα, παρά την αχανή της έκταση και τον τεράστιο πληθυσμό της, είχε μείνει πίσω στο πλαίσιο της ανάπτυξης της βιομηχανίας της, γεγονός που περιόριζε κατά πολύ τις οικονομικές και πολιτικές της δυνατότητες (Laurenceson, 2021). Έτσι, επιδίωξε τη σύναψη συμμαχιών που θα τη διευκόλυναν στη μετάβαση της οικονομίας της από αγροτική σε βιομηχανική. Αυτή η αναζήτηση κατέληξε αρχικά στην ομοϊδεάτισσα ΕΣΣΔ, με την οποία η Κίνα μοιραζόταν πολλά κοινά στοιχεία, με βασικότερο συνδετικό κρίκο να αποτελεί η κομμουνιστική ιδεολογία και η συγκρουσιακή τους σχέση με τις χώρες της Δύσης (Χατζηβασιλείου, 2010).

Ωστόσο, αυτή η συμμαχία δεν κράτησε για πολύ και έληξε με τη σινοσοβιετική ρήξη μέσα στη δεκαετία του 1960. Η αλλαγή της πολιτικής ηγεσίας της ΕΣΣΔ μετά το θάνατο του Joseph Stalin, που κατέληξε στην άνοδο του Nikita Khrushchev είχε αρνητικό αντίκτυπο στις σχέσεις των δύο χωρών. Η ανακοίνωση του τελευταίου για την πρόθεσή του να προβεί στην «αποσταλινοποίησης» της Σοβιετικής Ένωσης και η πολιτική της *ειρηνικής συνύπαρξης* που υιοθέτησε στις σχέσεις του με τη Δύση προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στην πολιτική σκηνή της κομμουνιστικής Κίνας που φοβόταν ότι αυτή ήταν η αρχή της οριστικής απόκλισης των ιδεολογιών των δύο χωρών. Σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, όπως η αίσθηση ότι η ΕΣΣΔ δε στήριζε αρκετά την γειτονική της χώρα, ενώ έστελνε βοήθεια σε άλλα κράτη όπως η Ινδία (που δεν ήταν καν κομμουνιστική) και η αίσθηση που επικρατούσε στη Μόσχα ότι η στάση

του Mao σε σχέση με τη φρίκη του πυρηνικού αφανισμού ήταν υπερβολικά ανέμελη, κατέληξε τελικά στην ρήξη των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ των δύο κομμουνιστικών κρατών (Garver, 2016).

Οι ΗΠΑ δεν άργησαν να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία αυτή, καθώς υπολόγισαν ότι η διάσπαση του μέχρι τότε μονολιθικού κομμουνιστικού κόσμου μπορούσε να λειτουργήσει προς το συμφέρον τους. Η απομάκρυνση της αξιολογής ισχύος που μπορούσε να διαθέσει η Κίνα από τις στρατηγικές επιλογές της ΕΣΣΔ θα βελτίωνε τη διεθνή θέση των ΗΠΑ. Πιο άμεσα, η δημιουργία διπλωματικών σχέσεων με την Κίνα θα μπορούσε να ασκήσει πίεση στο Βόρειο Βιετνάμ, με το οποίο ήταν στενή σύμμαχος, που θα κατέληγε στη σύναψη μίας συμφωνίας ειρήνης που θα ικανοποιούσε τα αιτήματα της αμερικανικής πλευράς, η οποία είχε παγιδευτεί σε έναν πόλεμο που αδυνατούσε να τελειώσει. Έτσι, ο Richard Nixon ανακοίνωσε το 1971 ότι σκόπευε να πραγματοποιήσει επίσημη επίσκεψη στην Κίνα, ένα ιστορικό βήμα προς τη σταδιακή βελτίωση των σινοαμερικανικών σχέσεων. Το ταξίδι του τότε προέδρου των ΗΠΑ, που έλαβε χώρα το επόμενο έτος, ήταν μία τεράστια διπλωματική επιτυχία. Μολονότι η άμεση συμβολή της Κίνας στον πόλεμο του Βιετνάμ δεν είχε τα αποτελέσματα στα οποία απέβλεπε ο Nixon, επιτεύχθηκε ο μακροπρόθεσμος στόχος της σταδιακής προσέγγισης της Κίνας (Sullivan, et al., 2009).

Η επιφυλακτική αυτή συνεργασία συνεχίστηκε τις επόμενες δεκαετίες, με τα δύο κράτη να επιδιώκουν την εξασφάλιση των μεγαλύτερων δυνατών κερδών για τα συμφέροντά τους, χωρίς μεγάλες θυσίες από μεριάς τους. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου μετέβαλε ριζικά τις σχέσεις τους, καθώς ανέτρεψε την ισορροπία που είχε επιτευχθεί μέσω της αμοιβαίας πυρηνικής απειλής. Αν και επισφαλής, η ειρήνη που είχε επικρατήσει κατά την περίοδο της ιδεολογικής και μόνο έμμεσης σύγκρουσης των δύο υπερδυνάμεων ήταν ένα σημαντικό στοιχείο για τη στήριξη του μέχρι τότε συστήματος και η πτώση του Ανατολικού Μπλοκ απειλούσε να προκαλέσει μεγαλύτερα προβλήματα.

Εν τω μεταξύ, στο εσωτερικό της Κίνας καλλιεργούνταν ριζικές αλλαγές. Η αυστηρή ιδεολογική στάση του Mao, που πίστευε ακράδαντα ότι η τεχνολογική υστέρηση της χώρας του μπορούσε να αντισταθμιστεί από τον επαναστατικό της ζήλου, δεν του επέτρεπε να αντιληφθεί την πραγματική κατάσταση που επικρατούσε στο διεθνές οικονομικό σκηνικό. Σε αντίθεση, μετά το θάνατό του το 1976, η κινεζική ηγεσία που τον διαδέχθηκε υιοθέτησε μία πιο ρεαλιστική προσέγγιση, αναγνωρίζοντας

το χάσμα μεταξύ Δύσης και Κίνας στον τομέα της τεχνολογίας και αποφασίζοντας να δράσουν για να το καλύψουν το ταχύτερο δυνατό. Ειδικά ο διάδοχος του Mao, Deng Xiaoping, ηγήθηκε μίας περιόδου αλματώδους ανάπτυξης για τη χώρα, μέσω της εφαρμογής ριζικών μεταρρυθμίσεων στην οικονομία και του ταυτόχρονου ανοίγματος της αγοράς της στις χώρες της Δύσης. Οι πολιτικές αυτές δικαιώθηκαν, με την Κίνα να διεκδικεί το 2014 την πρώτη θέση παγκοσμίως ως προς την αγοραστική δύναμη, πρωτιά που έχει διατηρήσει από το 2016 και έπειτα³ (Laurenceson, 2021).

Ωστόσο, σημαντικό μέρος της αλλαγής πλεύσης της Κίνας ήταν και η επιστράτευση όλων των διαθέσιμων μέσων για την επιδίωξη της οικονομικής ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένων και των μεθόδων αθέμιτου ανταγωνισμού. Το άνοιγμα της κινεζικής αγοράς στις δυτικές οικονομίες συνοδεύτηκε από ένα μακρόχρονο κρατικό πρόγραμμα κατασκοπίας για την απόκτηση των τελευταίων τεχνολογιών και την επιτάχυνση της εξέλιξης της εθνικής βιομηχανίας (Lewis, 2012).

Η ξένη οικονομική και βιομηχανική κατασκοπεία έναντι των Ηνωμένων Πολιτειών συνεχίζει να είναι μια σημαντική απειλή για τον τομέα της ασφάλειας, την ευημερία καθώς και για ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της Αμερικής. Ο κυβερνοχώρος υφίσταται, έως σήμερα, ως ένας επιχειρησιακός τομέας που προτιμάται για ένα ευρύ φάσμα παραγόντων απειλής που χρησιμοποιούνται για βιομηχανική κατασκοπεία, από αντίπαλα έθνη-κράτη, έως επιχειρήσεις εμπορικών δραστηριοτήτων που λειτουργούν υπό κρατική επιρροή, έως δραστηριότητες χορηγίας που πραγματοποιούνται από ομάδες διαμεσολαβητών χάκερ. Τεχνολογίες επόμενης γενιάς όπως η Τεχνητή Νοημοσύνη (AI) και το Διαδίκτυο των Πραγμάτων (IoT) θα αποτελέσουν νέα σημεία που θα αναδείξουν την ευαλωτότητα των δικτύων των ΗΠΑ. Για αυτή την πραγματικότητα η κοινότητα της κυβερνοασφάλειας παραμένει μη επαρκώς προετοιμασμένη σε μεγάλο βαθμό. Η οικοδόμηση μιας αποτελεσματικής απάντησης προϋποθέτει την κατανόηση της οικονομικής κατασκοπείας ως παγκόσμιας, πολλαπλών φορέων, απειλής για την ακεραιότητα της οικονομίας των ΗΠΑ και του παγκόσμιου εμπορίου.

³ Βλ. τα σχετικά δεδομένα στην ιστοσελίδα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου:

<https://www.imf.org/external/datamapper/PPPSH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>

Οι Ηνωμένες Πολιτείες παραμένουν παγκόσμιο κέντρο έρευνας, ανάπτυξης και καινοτομίας σε πολλούς τομείς υψηλής τεχνολογίας. Ομοσπονδιακά ερευνητικά ιδρύματα, πανεπιστήμια και εταιρείες μπαίνουν τακτικά στο στόχαστρο διαδικτυακών φορέων που αναζητούν κάθε είδους ιδιόκτητες πληροφορίες και η συνολική μακροπρόθεσμη τάση παραμένει ανησυχητική.

Ενώ οι τεχνολογίες επόμενης γενιάς θα προσφέρουν μια σειρά εργαλείων προόδου που σχετίζονται με την αποθήκευση δεδομένων, την ανάλυση και την υπολογιστική ικανότητα, τα ίδια (εργαλεία) παρουσιάζουν μια σειρά ευπαθειών για τις οποίες η κοινότητα της κυβερνοασφάλειας παραμένει σε μεγάλο βαθμό απροετοίμαστη. Η παγίωση του υπολογιστικού νέφους την τελευταία δεκαετία ως παγκόσμιο πρότυπο της βιομηχανίας πληροφοριών, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη τεχνολογιών όπως η τεχνητή νοημοσύνη και το IoT, θα δημιουργήσουν απρόβλεπτες ευπάθειες στα δίκτυα των ΗΠΑ.

Τα δίκτυα νέφους και η υποδομή IoT επεκτείνουν γρήγορα τον παγκόσμιο διαδικτυακό επιχειρησιακό χώρο. Οι φορείς απειλών έχουν ήδη δείξει πώς το cloud μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πλατφόρμα για εκμετάλλευση στον κυβερνοχώρο.

Καθώς οι εφαρμογές IoT και AI επεκτείνονται για να ενδυναμώσουν τα πάντα, δισεκατομμύρια δυνητικά μη ασφαλείς κόμβοι δικτύου θα δημιουργήσουν έναν ανυπολόγιστα μεγαλύτερο χώρο εκμετάλλευσης για τους φορείς απειλών στον κυβερνοχώρο.

Η έλλειψη τυποποίησης του κλάδου κατά τη διάρκεια αυτής της κρίσιμης περιόδου ανάπτυξης πρώτης γενιάς πιθανότατα θα παρεμποδίσει την ανάπτυξη ολοκληρωμένων λύσεων ασφάλειας βραχυπρόθεσμα.

Για να μπορέσουμε να οικοδομήσουμε μια αποτελεσματική απάντηση απαιτείται η κατανόηση της οικονομικής κατασκοπείας ως παγκόσμιας απειλής τόσο για την ακεραιότητα τόσο της οικονομίας των ΗΠΑ όσο και του παγκόσμιου εμπορίου. Ενώ ο κυβερνοχώρος είναι ένας προτιμώμενος επιχειρησιακός τομέας για την οικονομική κατασκοπεία αλλά δεν είναι παρά ένας από τους πολλούς. Οι περίπλοκοι παράγοντες απειλών, όπως τα αντίπαλα έθνη-κράτη, συνδυάζουν την εκμετάλλευση στον κυβερνοχώρο με τις λειτουργίες της εφοδιαστικής αλυσίδας, τη στρατολόγηση ανθρώπων και την απόκτηση γνώσης από ξένους φοιτητές σε πανεπιστήμια των ΗΠΑ, ως μέρος ενός στρατηγικού προγράμματος απόκτησης τεχνολογίας. (National Counterintelligence and Security Center, 2018)

5.2 Η θέση ΗΠΑ και Κίνας βάσει της θεωρίας των διεθνών σχέσεων

Στο διεθνές σκηνικό, μία από τις βασικότερες αρχές που επηρεάζουν τη δράση των κρατών είναι η ισορροπία δυνάμεων (*balance of power*). Η θεωρία αυτή πρεσβεύει ότι το καταλληλότερο σύστημα για τη διασφάλιση της ειρήνης και της σταθερότητας στο διεθνές σκηνικό είναι αυτό στο οποίο η ισχύς (στρατιωτική, οικονομική, πολιτική) είναι διαμοιρασμένη μεταξύ των κρατών, έτσι ώστε να μην μπορεί να επιβληθεί ένας μοναδικός ηγεμόνας που να κυριαρχήσει επί όλων των άλλων (Kegley & Blanton, 2012, σελ. 616; Encyclopædia Britannica, 1911).

Ανά τους αιώνες, η ισορροπία δυνάμεων έχει λάβει πολλές διαφορετικές μορφές, με μία από τις πιο πρόσφατες να είναι το διπολικό σύστημα που διαμορφώθηκε μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την αντιπαλότητα των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου. Όμως, μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ το Δεκέμβριο του 1991 με την αποδυνάμωση του Ανατολικού Μπλοκ, το σύστημα αυτό επίσης κατέρρευσε. Μέσα στη δεκαετία του 1990, έγινε σαφές ότι οι ΗΠΑ ήταν η μοναδική παγκόσμια υπερδύναμη, και έτσι άρχισε να διαφαίνεται η επόμενη μορφή του συστήματος ισορροπίας δυνάμεων: το μονοπολικό σύστημα.

Μετά την ήττα της ΕΣΣΔ λόγω της αδυναμίας της να ανταγωνιστεί το δυτικό μοντέλο, η απόλυτη κυριαρχία των ΗΠΑ στα διεθνή πράγματα ήταν πλέον αδιαμφισβήτητη. Οι ΗΠΑ είχαν τα πρωτεία σε όλους τους τομείς. Η στρατιωτική ισχύς και η οικονομική υπεροχή τους ενισχύονται και από άλλα στοιχεία, όπως είναι η πολιτιστική διεξόδωση και η αθλητική ανωτερότητα. Λόγω της τεράστιας αυτής απόκλισης, οι ΗΠΑ απέκτησαν τη δυνατότητα να διαμορφώνουν μονομερώς την παγκόσμια πραγματικότητα, χωρίς να χρειάζεται να ανησυχούν για τις αντιδράσεις των υπόλοιπων κρατών. Ακόμη και εάν όλες οι άλλες χώρες αποφάσιζαν να συνεργαστούν για να τους εναντιωθούν, δε θα κατάφερναν να ασκήσουν αρκετή πίεση για να αποτρέψουν τις όποιες αμερικανικές αποφάσεις (Kegley & Blanton, 2012).

Αλλά το καθεστώς αυτό της απόλυτης αμερικανικής επιβολής δεν έμελλε να διαρκέσει πολύ. Σταδιακά νέοι ανταγωνιστές εμφανίστηκαν, απειλώντας σοβαρά την ηγεμονική θέση των ΗΠΑ. Σήμερα, παρόλο που οι ΗΠΑ παραμένουν μία παγκόσμια υπερδύναμη, το προβάδισμά τους σε σύγκριση με τους ανταγωνιστές τους ολοένα μειώνεται.

Η βασικότερη χώρα που διεκδικεί τα πρωτεία των ΗΠΑ είναι η Κίνα. Η μεγάλη έκταση και ο μεγάλος της πληθυσμός την καθιστούσαν πάντα μία αξιόλογη οικονομική

δύναμη, αλλά τα τελευταία χρόνια κατάφερε να συνδυάσει αυτά τα χαρακτηριστικά και με ραγδαία οικονομική ανάπτυξη, φτάνοντας, και σε ορισμένους τομείς ξεπερνώντας, την αμερικανική ισχύ (Laurenceson, 2021). Έτσι, οι δύο χώρες βρίσκονται πλέον σε μία κατάσταση σχετικά ισότιμου ανταγωνισμού για τη διεκδίκηση του τίτλου του ισχυρότερου κράτους.

Ο ανταγωνισμός αυτός εκδηλώνεται με πολλές μορφές, κάποιες φανερές και κάποιες κρυφές. Στις πρώτες υπάγεται ο εμπορικός πόλεμος μεταξύ των δύο κρατών, που κορυφώθηκε επί της προεδρίας του Donald Trump, με ολοένα αυξανόμενους δασμούς και από τις δύο πλευρές. Η κόντρα αυτή έλαβε μεγάλες διαστάσεις και δημοσιότητα, με τη δημοσίευση μεγάλης σειράς άρθρων, με δημόσιες δηλώσεις της αμερικανικής και της κινεζικής πολιτικής ηγεσίας και με συνεχή κάλυψη από τον Τύπο. Λιγότερη δημοσιότητα έλαβαν άλλες τακτικές που χρησιμοποιούν οι δύο ανταγωνιστές για να αποκτήσουν πλεονεκτήματα επί των άλλων, όπως οι κατασκοπευτικές τους δραστηριότητες.

5.2. Δομή των υπηρεσιών πληροφοριών

Σημαντικό στοιχείο για τη βαθύτερη κατανόηση των μυστικών υπηρεσιών των ΗΠΑ και της Κίνας είναι η δομή τους, από την οποία συνάγεται μέχρι ενός σημείου και η γενικότερη λειτουργία τους. Έτσι, ακολουθεί μία συνοπτική αναφορά στους βασικούς φορείς της κάθε χώρας που σχετίζονται με την κατασκοπία σε μεγαλύτερο ή σε μικρότερο βαθμό.

5.3.1. ΗΠΑ

Οι ΗΠΑ, η μόνη αδιαμφισβήτητη υπερδύναμη της εποχής μας, με ανταγωνιστικές επιδόσεις σε όλους τους τομείς, διεκδικεί τα πρωτεία και στον τομέα της κατασκοπίας και αντικατασκοπίας. Αξιοποιώντας τους άπλετους πόρους στη διάθεσή τους και την πλούσια παράδοσή τους σε τέτοιες δραστηριότητες, έχουν καταφέρει να δημιουργήσουν μία υπηρεσία πληροφοριών που κατέχει άριστη τεχνογνωσία, προηγμένη τεχνολογία, το κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό και τις απαραίτητες δομές για να μπορούν να προλαβαίνουν τις κινήσεις όλων των ανταγωνιστών τους. Η δράση τους καλύπτει όλα τα προαναφερθέντα είδη κατασκοπευτικών επιχειρήσεων, περιλαμβάνοντας αποστολές μακροοικονομικής ή

μικροοικονομικής κατασκοπίας, την αμυντική λήψη μέτρων για την προστασία της εθνικής τους ασφάλειας αλλά και την ενεργητική συλλογή πληροφοριών που μπορούν να διευκολύνουν τα συμφέροντα της αμερικανικής κυβέρνησης ή διάφορων αμερικανικών επιχειρήσεων ανά τον κόσμο (Κάτσουρα, 2017).

Βασική αποστολή των υπηρεσιών πληροφοριών των ΗΠΑ είναι η προστασία της χώρας από εξωτερικές επιθέσεις κατά της οικονομικής της ισχύος, εν συντομία, η οικονομική αντικατασκοπία. Το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και των εμπορικών μυστικών θεμελιώνεται στο Νόμο περί Οικονομικής Κατασκοπίας του 1996 (Economic Espionage Act, EEA), που θεσπίζει την ποινικοποίηση της κλοπής πληροφοριών και της κατάχρησης του εμπορικού απόρρητου σε δύο άρθρα του. Η πρώτη σχετική διάταξη, (18 USK § 1831), αφορά την ξένη οικονομική κατασκοπία, δηλαδή την κλοπή εμπορικών μυστικών προς όφελος μίας ξένης κυβέρνησης, οργάνου, ή πράκτορα. Η δεύτερη διάταξη (18 USK § 1832) καθιστά εγκληματική την κλοπή εμπορικών μυστικών γενικά, ανεξάρτητα από το ποιοι επωφελούνται (US Congress, 1996).

Λόγω του τρόπου δημιουργίας της, με τη σταδιακή ίδρυση εξειδικευμένων οργανισμών ήδη από τον 19^ο αιώνα, η τελική δομή της επονομαζόμενης Κοινότητας Υπηρεσιών Πληροφοριών των ΗΠΑ (US Intelligence Community, IC)⁴ σχηματίζει ένα περίπλοκο πλέγμα που αποτελείται από ετερόκλητα στοιχεία. Βασικοί παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτή την ανομοιομορφία είναι η έλλειψη ενιαίας διοίκησης, με τα ιδρύματα να υπάγονται σε διαφορετικά υπουργεία, η απόκλιση μεταξύ των αποστολών και του βασικού αντικειμένου των ιδρυμάτων και η ύπαρξη διαφορετικών πηγών χρηματοδότησης.

Πρόκειται για μία ομοσπονδία 17 αμερικανικών οργανισμών που λειτουργούν, είτε χωριστά είτε από κοινού, για τη διεξαγωγή μυστικών δράσεων που κρίνονται αναγκαίες για την εξωτερική πολιτική και την εθνική ασφάλεια της χώρας. Διοικείται από το Γραφείο του Διευθυντή των Υπηρεσιών Πληροφοριών (Office of the Director of National Intelligence, ODNI) επικεφαλής του οποίου είναι ο Διευθυντής των

⁴ Μεγάλο μέρος των πληροφοριών σχετικά με την IC και τους οργανισμούς που υπάγονται σε αυτήν προέρχεται από την επίσημη ιστοσελίδα της: <https://intelligence.gov/>

Υπηρεσιών Πληροφοριών (Director of National Intelligence, DNI), ο οποίος δίνει αναφορά απευθείας στον Πρόεδρο των ΗΠΑ (Agrawal, 2017).

Το ODNI συντονίζει τις δραστηριότητες της IC δυνάμει της Πράξης για την Εθνική Ασφάλεια του 1947 και της Εκτελεστικής Εντολής 12333. Μερικές από τις βασικότερες υπηρεσίες που υπάγονται στη δικαιοδοσία του είναι οι εξής:

1. Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών (Central Intelligence Agency, CIA),
2. Υπηρεσία Εθνικής Ασφαλείας (National Security Agency, NSA),
3. Υπηρεσία Πληροφοριών Άμυνας (Defense Intelligence Agency, DIA) και
4. Τμήμα Πληροφοριών (Intelligence Branch, IB) του FBI.

1. Η CIA ιδρύθηκε επισήμως το 1947 και είναι σήμερα ο πιο αναγνωρίσιμος από τους οργανισμούς που συναποτελούν την IC και ο μόνος που λειτουργεί ως ανεξάρτητη υπηρεσία, χωρίς να υπάγεται σε υπουργείο. Κατέχει κεντρικό ρόλο στις υπηρεσίες πληροφοριών των ΗΠΑ, με αρμοδιότητες συντονισμού, συλλογής, ανάλυσης και διαβίβασης πληροφοριών που σχετίζονται με την εθνική ασφάλεια. Οι σημαντικότερες από αυτές παρουσιάζονται στον Πρόεδρο και τους υπόλοιπους υπεύθυνους για τη χάραξη της εθνικής πολιτικής. Επίσης, επιλέγει το προσωπικό που δρα ως πυρήνας των υπηρεσιών κλασικής κατασκοπίας (Hitz, 2000, σελ. 2-4).

Ωστόσο, η CIA δεν έχει την καλύτερη φήμη, γεγονός που δικαιολογείται από το ότι είναι μία υπηρεσία κατασκοπίας που βρίσκεται συχνά στη δημοσιότητα. Οι αποκαλύψεις που γίνονται περιστασιακά σε σχέση με τη δράση της έρχονται σε σύγκρουση με το αίσθημα δικαίου του ευρύτερου κοινού. Έτσι, οι περισσότεροι έχουν συνδέσει τη CIA με την κατασκοπία κατά ξένων κυβερνήσεων και τη διεξαγωγή συγκαλυμμένων επιχειρήσεων, όπως η χρηματοδότηση αντικυβερνητικών ομάδων με σκοπό να επηρεάσει τις εκλογές ή να προκαλέσει πραξικόπημα σε βάρος ορισμένων ξένων ηγετών, αγνοώντας τις προσπάθειές της για την προστασία της εθνικής ασφάλειας των ΗΠΑ (Agrawal, 2017).

2. Η NSA απέκτησε θεσμική αυτονομία το 1952, αλλά εξακολουθεί να υπάγεται στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Άμυνας. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη και την πιο τεχνολογικά εκλεπτυσμένη των υπηρεσιών πληροφοριών, με κύριο αντικείμενο τη λήψη σημάτων. Η αποστολή της, δηλαδή, είναι η παρακολούθηση, συλλογή και επεξεργασία των επικοινωνιών και άλλων ηλεκτρονικών πληροφοριών και η λύση κρυφών κωδικών. Παράλληλα με την συλλογή πληροφοριών από ένα ευρύ φάσμα

μέσων επικοινωνίας για τη μεταβίβασή τους στην πολιτική ηγεσία, η NSA μεριμνά και για την προστασία των πληροφοριών των ΗΠΑ από εξωτερική διείσδυση.

3. Η DIA ιδρύθηκε το 1961 με σκοπό να συγκεντρώνει στρατιωτικές πληροφορίες από όλες τις επιμέρους υπηρεσίες για να τις παρουσιάσει στον Υπουργό Άμυνας και στον Πρόεδρο (Hitz, 2000, σελ. 2-4). Πρόκειται για τη βασική κατασκοπευτική υπηρεσία του Πενταγώνου, με αρμοδιότητα επί της συλλογής και ανάλυσης πληροφοριών σχετικά με τα ξένα στρατεύματα, οπότε χαίρει της υποστήριξης όλων των κλάδων του αμερικανικού στρατού (Agrawal, 2017).

4. Το IB είναι ο κλάδος του FBI που επιτελεί τη λειτουργία πληροφοριών του Γραφείου, η οποία διακρίνεται από τη λειτουργία επιβολής του νόμου. Στόχος του είναι να προστατεύσει τη χώρα από τρομοκρατικές επιθέσεις, από κυβερνοεπιθέσεις και από ξένες επιχειρήσεις συλλογής πληροφοριών και κατασκοπίας. Τηρεί την κυβερνητική λίστα πιθανών τρομοκρατών, ενώ οι αρμοδιότητές του σε ορισμένες περιπτώσεις προσεγγίζουν αυτές της CIA, προκαλώντας τριβές μεταξύ των δύο μυστικών υπηρεσιών (Agrawal, 2017).

5.3.2. Κίνα

Η Κίνα, παρά τον κομμουνιστικό προσανατολισμό της, έχει επιτύχει πολύ υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, χρησιμοποιώντας μια ευρεία σειρά εργαλείων, θεμιτών και αθέμιτων. Στο διεθνή ανταγωνισμό που λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της οικονομικής κατασκοπίας, η Κίνα έχει δηλώσει ένα ηχηρό «παρών», εκμεταλλευόμενη τις δυνατότητες που παρέχουν οι αμιγείς κατασκοπικές δραστηριότητες, αλλά και υποδεχόμενη ξένες επιχειρήσεις στο έδαφός της και αντιγράφοντας την τεχνολογία που έφεραν μαζί τους. Ο κατακλυσμός της διεθνούς αγοράς προϊόντων με απομιμήσεις «Made in China», βασικό συστατικό στοιχείο του διεθνούς εμπορίου εδώ και μερικά χρόνια, έχει μπορέσει να υλοποιηθεί λόγω της υιοθέτησης τέτοιων πρακτικών από την κινεζική πολιτική ηγεσία (Κάτσουρα, 2017).

Η βασική πολιτική υπηρεσία συλλογής πληροφοριών της Κίνας είναι το Υπουργείο Κρατικής Ασφάλειας (Ministry of State Security, MSS), το οποίο δημιουργήθηκε το 1983 ενσωματώνοντας λειτουργίες κατασκοπίας, αντικατασκοπίας και ασφάλειας οι οποίες αποσπάστηκαν από άλλες υπηρεσίες. Στην Κίνα, όλα τα κυβερνητικά υπουργεία με δράση εκτός της χώρας έχουν από ένα Γραφείο Εξωτερικών Υποθέσεων (Foreign Affairs Bureau), με ξεχωριστά γραφεία για την Taiwan, το Hong

Kong και τη νήσο Macao, ενώ το κινεζικό Υπουργείο Εξωτερικών διαιρείται σε έξι τμήματα βάσει γεωγραφικών κριτηρίων (Eftimiades, 1993).

Η συλλογή πληροφοριών από την Κίνα παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες, καθώς δε βασίζεται τόσο σε αξιωματικούς υπό επίσημη κάλυψη, αλλά κυρίως σε ιδιώτες. Οι δράσεις των κινεζικών υπηρεσιών ενισχύονται με τη συμβολή επιχειρηματιών, ερευνητών και φοιτητών. Στόχοι αποτελούν τόσο η άμεση ενημέρωση για σημαντικές επιχειρηματικές αποφάσεις, όπως είναι η σύναψη μεγάλων συμβάσεων, οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές, όσο και η εύρεση πληροφοριών σχετικά με τις νεότερες τεχνολογίες (Lewis, 2012).

Η Κίνα καταβάλλει μεγάλες σε εύρος και ένταση προσπάθειες προκειμένου να αποκτήσει αμερικανική τεχνολογία στοχεύοντας στη συμπερίληψη ευαίσθητων εμπορικών μυστικών και ιδιοκτητών πληροφοριών. Εξακολουθεί να κάνει χρήση της κατασκοπείας στον κυβερνοχώρο προς υποστήριξη των στρατηγικών αναπτυξιακών στόχων της – της προόδου της επιστήμης και της τεχνολογίας, του στρατιωτικού εκσυγχρονισμού και των στόχων της οικονομικής πολιτικής. Οι επιχειρήσεις στον κυβερνοχώρο της Κίνας αποτελούν μέρος μιας πολύπλοκης, πολύπλευρης στρατηγικής ανάπτυξης τεχνολογίας που χρησιμοποιεί νόμιμες και παράνομες μεθόδους για την επίτευξη των στόχων της. Κινεζικές εταιρείες και ιδιώτες συχνά αποκτούν τεχνολογία των ΗΠΑ για εμπορικούς και επιστημονικούς σκοπούς. Την ίδια στιγμή, η κινεζική κυβέρνηση επιδιώκει να ενισχύσει τη συλλογή της από την τεχνολογία των ΗΠΑ, επιστρατεύοντας την υποστήριξη ενός ευρέος φάσματος παραγόντων που κατανέμονται σε όλη την κυβερνητική και βιομηχανική βάση της.

Η Κοινότητα Πληροφοριών και οι ειδικοί σε θέματα ασφάλειας του ιδιωτικού τομέα εξακολουθούν να εντοπίζουν τη συνεχιζόμενη δραστηριότητα της Κίνας στον κυβερνοχώρο, αν και σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με το χρονικό διάστημα πριν από τις διμερείς δεσμεύσεις στον κυβερνοχώρο μεταξύ ΗΠΑ και Κίνας τον Σεπτέμβριο του 2015. Οι περισσότερες κινεζικές επιχειρήσεις στον κυβερνοχώρο κατά της ιδιωτικής βιομηχανίας των ΗΠΑ που έχουν εντοπιστεί εστιάζονται σε εκκαθαρισμένους εργολάβους άμυνας ή εταιρείες πληροφορικής και επικοινωνιών των οποίων τα προϊόντα και οι υπηρεσίες υποστηρίζουν δίκτυα του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα παγκοσμίως. Παραδείγματα εντοπισμένης συνεχιζόμενης κινεζικής δραστηριότητας στον κυβερνοχώρο περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

Σύμφωνα με αρκετές εταιρείες κυβερνοκατασκοπείας, το 2017 η συνδεδεμένη με την Κίνα ομάδα κυβερνοκατασκοπείας APT10 συνέχισε τις εκτεταμένες επιχειρήσεις με στόχο τη μηχανική, τις τηλεπικοινωνίες και την αεροδιαστημική βιομηχανίες. Το APT10 στόχευε εταιρείες σε όλο τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών, χρησιμοποιώντας την εκμετάλλευση των διαχειριζόμενων παρόχων υπηρεσιών πληροφορικής ως μέσο για τη διεξαγωγή τέτοιων λειτουργιών.

Τον Νοέμβριο του 2017, η PricewaterhouseCoopers (PWC) ανέφερε ότι το APT με έδρα την Κίνα, γνωστό ως KeyBoy, άλλαζε την εστίασή του σε δυτικούς οργανισμούς. Σύμφωνα με την PWC, η στόχευση πιθανότατα ήταν για σκοπούς εταιρικής κατασκοπείας. Το KeyBoy επικεντρωνόταν στο παρελθόν σε ασιατικούς στόχους, σύμφωνα με εμπορικές αναφορές για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο.

Ερευνητές κυβερνοασφάλειας βρήκαν συνδέσμους μεταξύ Κινέζων φορέων στον κυβερνοχώρο και μιας πίσω πόρτας στη δημοφιλή εφαρμογή CCleaner που επέτρεπε στους ηθοποιούς να στοχεύουν αμερικανικές εταιρείες, συμπεριλαμβανομένης της Google, Microsoft, Intel και VMware.

Σύμφωνα με το FireEye, το 2017 το TEMP Periscope συνέχισε να στοχεύει στη ναυτιλιακή βιομηχανία καθώς και σε οντότητες που επικεντρώνονται στη μηχανική, συμπεριλαμβανομένων ερευνητικών ινστιτούτων, ακαδημαϊκών οργανισμών και ιδιωτικών εταιρειών στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το FireEye έχει εντοπίσει απότομες αυξήσεις στη στόχευση και στις αρχές του 2018. (National Counterintelligence and Security Center, 2018)

5.3. Περιπτώσεις οικονομικής κατασκοπίας μεταξύ των δύο χωρών

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, οι πολιτικές αποφάσεις των ΗΠΑ δεν επηρέαζονταν ιδιαίτερα από τις προσπάθειες κατασκοπίας σε βάρος τους, με την εθνική ασφάλεια να τροποποιεί απλά τις τακτικές και τις διαδικασίες της για να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα ενόψει της θεωρούμενης απειλής. Ωστόσο, η άνοδος της ισχύος της Κίνας σε εμπορικό, στρατιωτικό και πολιτικό επίπεδο, και ο τεράστιος όγκος των κινεζικών επιχειρήσεων κατασκοπίας έχει φέρει την κατασκοπία, έναν τομέα παραδοσιακά κρυφό στο προσκήνιο της δημόσιας ζωής.

Η Κίνα προβαίνει σε συνεχείς επιθέσεις κατά αμερικανικών εταιριών και κυβερνητικών οργανισμών μέσω του διαδικτύου, κλέβοντας ευαίσθητες πληροφορίες και δημιουργώντας μία ατμόσφαιρα σύγχυσης (NCSC, 2018). Τα αποτελέσματα αυτού

του φαινομένου μπορούν να διακριθούν σε τρία είδη, ανάλογα με τον τομέα στον οποίο είναι εμφανέστερος ο αντίκτυπός τους: στην αμερικανική οικονομία (μέσω της κλοπής πνευματικής ιδιοκτησίας), στην εθνική ασφάλεια και στην αμερικανική πολιτική διακυβέρνηση (Eftimiades, 2018). Στην πράξη, η ανησυχία που επικρατεί στις ΗΠΑ πάνω σε αυτό το θέμα γίνεται εμφανής από τη στάση που κρατάει απέναντι στον ασιατικό γίγαντα, τον οποίο αντιμετωπίζει ως απειλή (FBI, 2020).

Οι περιπτώσεις κατασκοπίας προερχόμενης από την Κίνα είναι κυριολεκτικά αμέτρητες, καθώς δεν είναι απαραίτητο ότι γίνονται αντιληπτές από τα θύματα. Εξάλλου, οι εταιρίες έχουν ένα ισχυρό κίνητρο να αποκρύπτουν τέτοια περιστατικά για να προστατεύσουν τη φήμη τους (UK government, 2021). Μία από τις πιο φιλόδοξες κινεζικές κυβερνοεπιθέσεις αφορούσε ένα πρόγραμμα που στόχευσε δεκάδες εταιρίες, ξένες κυβερνήσεις και ακτιβιστές του Θιβέτ. Άλλα γνωστά περιστατικά είχαν σαν θύματα μεγάλες εταιρίες, όπως η Google, η Nortel και η Coca Cola, ή ξένα κυβερνητικά όργανα. Σύμφωνα με τον επικεφαλής της βρετανικής MI5, η υποκλοπή πληροφοριών μέσω της παραβίασης ξένων δικτύων αποτελεί «συνήθης επιχειρηματική πρακτική» για το Πεκίνο (Lewis, 2012).

Πάντως, υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες που μετριάζουν τη σημασία της οικονομικής κατασκοπίας από μεριάς Κίνας. Η παραγωγή προϊόντων βάσει κλεμμένων σχεδίων δεν είναι εύκολη, καθώς απαιτεί την ύπαρξη ατόμων με την απαραίτητη τεχνογνωσία για να τα υλοποιήσουν και μίας αξιόμαχης βιομηχανίας που θα μπορεί να προχωρήσει άμεσα στη μαζική παραγωγή. Σε αυτό το πλαίσιο, ιδιαίτερο τροχοπέδη για τους κινέζους παραγωγούς είναι η μεγάλη δυσκολία που παρουσιάζει η ακριβής μετάφραση των σχετικών πληροφοριών από τα αγγλικά στα κινέζικα. Έτσι, προκύπτει μία περίοδος καθυστέρησης από την επιτυχημένη υποκλοπή των πληροφοριών μέχρι να μπορέσει να πραγματοποιηθεί η παραγωγή των αντίστοιχων προϊόντων. Όμως, με τη σταδιακή συσσώρευση πληροφοριών και την αποκόμιση εμπειρίας, αυτό το παράθυρο αδράνειας ολοένα και μειώνεται (Lewis, 2012).

Σε γενικές γραμμές, παρατηρείται η ένταση των κατασκοπευτικών δραστηριοτήτων της Κίνας εντός της τελευταίας εικοσαετίας, τάση που δε θα αρχίσει να φθίνει άμεσα, αφού η κατασκοπία της προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα. Η οικονομία της αναπτύσσεται με αποτελεσματικό τρόπο, εξελίσσεται η έρευνα και ανάπτυξη, προβάλλεται η στρατιωτική ισχύς της χώρας και συνολικά προωθείται ο στόχος της Κίνας να γίνει παγκόσμια δύναμη. Η αντίδραση των ΗΠΑ έχει εκδηλωθεί

με πολλές μορφές, όπως με ενίσχυση της αστυνόμευσης, με διάφορες πρωτοβουλίες εξωτερικής πολιτικής και με νέες προσεγγίσεις εμπορικής πολιτικής. Καμία από αυτές τις δράσεις δε φάνηκε ικανή να πετύχει το στόχο της, γεγονός που αναδεικνύει την ανάγκη μίας εντελώς νέας προσέγγισης του ζητήματος (Eftimiades, 2018).

Η κατάσταση αυτή καταλήγει στη συνεχή επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών, καθώς δεν υπάρχει η απαραίτητη εμπιστοσύνη για την ομαλή συνεργασία τους. Η Κίνα αντιμετωπίζει τις αθέμιτες τεχνικές ως τη μόνη επιλογή που διαθέτει για την επίτευξη της οικονομικής της ανάπτυξης, ενώ η καχυποψία από μεριάς ΗΠΑ έχει κορυφωθεί, με την αδιάκοπη ενοχοποίηση όχι μόνο της πολιτικής ηγεσίας της Κίνας, αλλά ακόμη και απλών πολιτών (Tang & Walsh, 2022), φαινόμενο που παρουσιάζει αρκετά κοινά με την παρανοϊκή επαγρύπνηση της ψυχροπολεμικής εποχής (Lewis M., 2021).

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η οικονομία και η κατασκοπία είναι τομείς που παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό διαπλοκής, φαινόμενο που έχει ενταθεί με τα σημερινά δεδομένα.

Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, η οικονομία κυριάρχησε ως η βασικότερη προτεραιότητα των κρατών, καθώς η οικονομική ισχύς καθορίζει τη στρατιωτική και πολιτική ισχύ, οπότε προηγείται αυτών στην ιεράρχηση των στόχων του κράτους. Η αξία των στρατιωτικών και των πολιτικών πλεονεκτημάτων δεν έχει εξαλειφθεί, αλλά έχει περιοριστεί ιδιαίτερα σε μία εποχή όπου η ρητορική των κρατών περιστρέφεται συνεχώς γύρω από την ειρηνική συνύπαρξη και τις φιλικές σχέσεις μεταξύ των κρατών. Η οικονομία εξαιρείται από αυτό το κλίμα αγαθής συνεργασίας, καθώς οι βασικές οικονομικές αρχές που γίνονται ευρέως δεκτές πρεσβεύουν την επικράτηση του ισχυρότερου. Επομένως, έχει καταστεί πλέον σαφές ότι η επιδίωξη της παγκόσμιας κυριαρχίας είναι αναγκαστικό να γίνει με οικονομικά μέσα.

Η κατασκοπία, που αποσκοπεί στη συλλογή απόρρητων πληροφοριών, είναι απαραίτητο εργαλείο στην αναζήτηση ισχύος. Ως εργαλείο κρατικής πολιτικής δένει αρμονικά με τον τομέα της οικονομίας, όπου η πληροφορία είναι η ουσία της ισχύος. Η οικονομική κατασκοπία, λοιπόν, αποτελεί ευρέως διαδεδομένη πρακτική για τα κράτη που προσπαθούν να φτάσουν στο επίπεδο των ανταγωνιστών τους ή να διατηρήσουν το προβάδισμα που έχουν έναντι αυτών.

Παραδείγματα από την πράξη δημιουργούν μία πιο ζωντανή εικόνα, προσθέτοντας πραγματική χροιά σε μία κατά βάση θεωρητική συζήτηση. Στην περίπτωση της οικονομικής κατασκοπίας, αποδοτικό παράδειγμα είναι η σχέση ΗΠΑ και Κίνας, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι είναι τα μόνα δύο κράτη που απασχολεί η οικονομική κατασκοπία. Η ιδιαίτερη ισορροπία μεταξύ τους, με τις ΗΠΑ να κατέχουν την κυρίαρχη θέση και την Κίνα να παίζει το ρόλο ανερχόμενης δύναμης, η οποία έχει τη δυνατότητα να φτάσει και ίσως και να ξεπεράσει τον τωρινό κυρίαρχο, καθιστά όλες τις επαφές τους κοσμοϊστορικές.

Η Κίνα καταφεύγει στην οικονομική κατασκοπία με συχνότητα που έχει ανησυχήσει σοβαρά τις υπηρεσίες πληροφοριών των ΗΠΑ. Δεδομένου ότι από αυτήν αποκομίζει τεράστια οφέλη με ελάχιστο κόστος, είναι εξαιρετικά απίθανο να περιορίσει τη χρήση της, ενώ καμία από τις αμερικανικές πρωτοβουλίες για την αναχαίτισή της δε φαίνεται να έχει αποδώσει καρπούς μέχρι τώρα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Λιανός, Θ. 2015, *Οικονομική Ανάλυση και Πολιτική – Μακροοικονομική*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Digital Fortress, 2021, *Phishing επιθέσεις: Τι είναι και πώς επιτίθενται συνήθως οι hackers*;, πρόσβαση 25 Ιανουαρίου 2022 <<https://www.secnews.gr/318335/phishing-epitheseis-ti-einai-pws-epitithentai-synththws-oi-hackers/>>

Κάτσουρα, Α. 2017, *Οικονομική κατασκοπία – ένας άορατος πόλεμος*, πρόσβαση 24 Ιανουαρίου 2022 <https://www.efsyn.gr/nisides/102865_oikonomiki-kataskopia-enas-aoratos-polemos>

Κουλουμπής, Θ. 2008, *Διεθνείς Σχέσεις: Ισχύς και Δικαιοσύνη*. Δεύτερη Βελτιωμένη Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κωνσταντόπουλος, Ι. 2008, *Οικονομική κατασκοπεία και διεθνείς σχέσεις*. Αθήνα

Κωνσταντόπουλος, Ι. 2010, *Οικονομία και Κατασκοπεία: Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Χατζηβασιλείου, Ε., 2010, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Σύμβαση της Χάγης (IV) για τον σεβασμό των νόμων και εθίμων του χερσαίου πολέμου, 1907

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Agrawal, N. 2017, *There's more than the CIA and FBI: The 17 agencies that make up the U.S. intelligence community*, viewed 22 January 2022 <<https://www.latimes.com/nation/la-na-17-intelligence-agencies-20170112-story.html>>

Andrew, C. 2018, *The Secret World: A History of Intelligence*. Cambridge: Allen Lane.

Bitton, R. 2014, *The Legitimacy of Spying Among Nations*. American University International Law Review, vol. 29 (5), pp. 1009-1070.

- Brander, J. A. 1998, "The Economics of Economic Intelligence" in E. N. Potter, ed. *Economic Intelligence and National Security*. Carleton University Press.
- Burton, B. 2005, *Top Secret: The Dictionary of Espionage and Intelligence*. New York: Citadel Press Books.
- Chanakya, 4th century BCE. *Arthashastra*.
- Cline, R. S. 1975, *World Power Assessment: A Calculus of Strategic Drift*. Washington, D.C.: Georgetown University.
- Eftimiades, N. 1993, *China's ministry of state security: Coming of age in the international arena*, Intelligence and National Security, vol. 8:1, pp. 23-43
- Eftimiades, N. 2018, *The Impact of Chinese Espionage on the United States*. viewed 25 January 2022 <<https://thediplomat.com/2018/12/the-impact-of-chinese-espionage-on-the-united-states>>
- Encyclopædia Britannica, 1911, *Balance of Power*. 11th Edition, USA: Horace Everett Hooper.
- Evans, J. 1994, *US Business Competitiveness and the Intelligence Community*, International Journal of Intelligence and Counterintelligence, vol. 7 no. 3
- FBI, 2018, *What is "economic espionage"?* viewed 13 January 2022 <<https://www.fbi.gov/about/faqs/what-is-economic-espionage>>
- FBI, 2020, *The China Threat*. Viewed 24 January 2022 <<https://www.fbi.gov/investigate/counterintelligence/the-china-threat>>
- Fukuyama, F. 1992, *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- Garver, J. W. 2016, *China's Quest: The History of the Foreign Relations of the People's Republic*. Oxford University Press
- Geelhoed, B. 2020, *Diplomacy Shot Down: The U-2 Crisis and Eisenhower's Aborted Mission to Moscow, 1959–1960*. Norman: University of Oklahoma Press.

Hitz, F. 2000, *The Future of American Espionage*, International Journal of Intelligence and Counterintelligence, vol. 13:1, pp. 1-20

Hulnick, A. 2004, *Espionage: Does It Have A Future In The 21st Century?* The Brown Journal of World Affairs, vol. 11 no. 1, pp. 165–173

Johnson, W. R. 1976, *Clandestinity and Current Intelligence*. Studies in Intelligence, vol. 20 no. 3, pp. 15-69.

Kegley, C. W. & Blanton, S. L. 2012, *World politics: trends and transformations*. Boston: Wadsworth Cengage Learning.

Laurenceson, J. 2021, *Deng Xiaoping's Rise to Power*. Viewed 28 January 2022

Lewis, J. 2012, *China's Economic Espionage: Why It Worked in the Past But It Won't in the Future*, viewed 13 January 2022
<<https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2012-11-13/chinas-economic-espionage>>

Lewis, M. 2021, *Criminalizing China*, Journal of Criminal Law and Criminology, vol. 145

Machiavelli, N. 1532, *Il Principe*. Florence: Antonio Blado d'Asola.

Marchant, M. & Snell, W. 2007, *Macroeconomics and International Policy Terms*. University of Kentucky

Mullan, T. 2019, *It's the Global Economy, Stupid!*, viewed 17 January 2022
<<https://www.cfr.org/blog/its-global-economy-stupid>>

Omand, D. & Phythian, M. 2018, *Principled Spying: The Ethics of Secret Intelligence*. Oxford: Oxford University Press.

Porteous, S. 1993, "Economic Espionage", *Commentary No. 32*, Canadian Security Intelligence Service

Porteous, S. 1994, *Economic espionage: Issues arising from increased government involvement with the private sector*, Intelligence and National Security, vol. 9:4, pp. 735-752

Porteous, S. 1998, "Economic and Commercial Interests and Intelligence Services" in E. N. Potter, ed. *Economic Intelligence and National Security*, Carleton University Press.

Said, A. & Lerche, C. O. 1979, *Concepts of International Politics in Global Perspective*. 3rd edition, New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs.

Samuelson, P. 1954, "The Pure Theory of Public Expenditure", Review of Economics and Statistics, vol. 36 (4), pp. 387-389

Sullivan, M., Onion, A. & Mullen, M. 2009, *Nixon announces visit to communist China*. Viewed 30 January 2022 <<https://www.history.com/this-day-in-history/nixon-announces-visit-to-communist-china>>

Sun Tzu, 5th century BCE. *The Art of War*.

Tang, J. & Walsh, J. V. 2022, *Opinion: DOJ's China Initiative is a xenophobic threat to U.S. economy, core ideals*. Viewed 25 January 2022 <<https://www.sfchronicle.com/opinion/openforum/article/The-DOJ-s-China-Initiative-is-a-xenophobic-16794924.php>>

Tenet, G. 2007, *At the Center of the Storm: My Years at the CIA*. New York: Harper Collins Publishers.

UK Government, 2021, *The Economic and Innovation Impacts of Trade Secrets*. viewed 28 January 2022 <<https://www.gov.uk/government/publications/economic-and-innovation-impacts-of-trade-secrets/the-economic-and-innovation-impacts-of-trade-secrets>>

US Congress 1996, *Economic Espionage Act of 1996* viewed 18 January 2022 <<https://www.congress.gov/104/plaws/publ294/PLAW-104publ294.pdf>>

Wheeler, B. 2017, *The KGB spy who lived the American dream*. viewed 15 January 2022 <<https://www.bbc.com/news/magazine-38846022>>

National Counterintelligence and Security Center, *Foreign Economic Espionage in Cyberspace*, p. 1-15, 2018